

VIGILIA

SZERKESZTI·
SÍK SÁNDOR

SIMON JÓZSEF
PAPP IMRE
KÁRPATY CSILLA
HOLL BÉLA
RÓNAY GYÖRGY
NESZMÉLYI KÁLMAN
CHATEAUBRIAND
MÁNDY IVÁN
CSANÁD BÉLA
MIHELICS VID
írásai

1954 NOVEMBER

Ára: 5 forint

VIGILIA

XIX. ÉVF.

11. SZAM

TARTALOM

	Oldal
<i>Simon József</i> : Novemberi gondolatok	561
<i>Papp Imre</i> : Az ember és a munka	563
<i>Kárpáty Csilla</i> : Gyümölcs a tövel (Vers)	571
<i>Holl Béla</i> : A legrégebb nyomtatott legendáskönyvünk	572
<i>Rónay György</i> : Gyermektemető (Vers)	575
<i>Neszmélyi Kálmán</i> : Petrarca (1304—1374)	577
<i>Chateaubriand</i> : Holtak és temetők	582
<i>Mándy Iván</i> : Fától-fáig (Elbeszélés)	586
<i>Csanád Béla</i> : Ingfoltozók (Vers)	591
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények	592
A kis út	600

N A P L Ó

Templomi plakátok (602); A katolikus orvosok nemzetközi kongresszusa (605); Egy magyar főpap a XIX. század két leghíresebb bíborosáról (606); Béalapálfalva (608); Ósi freskók Hidegségen (609); Oceánia első szentje (611); A szemlélődő élet (612); Laczkó Géza (614); Észak igazmondói (615) 602

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sík Sándor

Főmunkatársak: *Mihelics Vid* és *Rónay György*

Kiadja a Vigilia munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4. postafiók 152 címre küldeni. Kéziratokat nem őrünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest V., Kossuth Lajos-u. 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343.

Megjelenik minden hónap elején.

Ara: 5 forint.

A lapengedély száma: 7163/1947. T. M.

NOVEMBERI GONDOLATOK

Ami első pillanatra megkap, az reménytelenül november: fénytelen ég, csupaszodó fák közt hideg szél, eső és köd. A természet hervadása felkelti az elmúlás gondolatát az emberben is. Hát még ha temetőt is jár! Foghatóan érezzük, hogy az egyes ember milyen gyorsan lehallik az élet fájáról, sőt nemzedékek, korok, kulturák is mennyire „hiábavalóságnak vannak alávétve“ (Róm. 8, 20). A lombhullást, a temetőt néző arcról könnyű kitalálni, mire gondol.

De ez a hervadásos lelkiület nem egyedüli lakója a léleknek. Nemcsak életünk van leláncolva az időhöz, hanem tetteink és belső világunk is. A lendülés és letörés, a hangulatok hullámdzása csak egyik formája az idő lélekbe-dramlásának. Keserőbb ennél a külső és belső világ ütközése: ritkán sikerül tetté váltani a jószándékot, a lelki életre ezer külső akadály súlyosodik, sikertelenség, belső elégedetlenség lankaszt, legjobb akarársunk közönybe fullad, elutasítanak, félre ismernek. Mindegyikünket megkísért az idő: hideg közöny a jószágot, a való élet a szép ideidlokot, önmagunk terhei az Istenhez-törekvést teszik próbára.

Osztózik mindebben az időbe állított Egyház is. Folyton újra kell kezdenie munkáját, korokat és nemzedékeket újra meg kell keresztelnie; sőt az egyes embert is egyre újra meg kell nyernie a józnak, a jobbnak. Igy az Egyház a folytonos kezdés jegyét, a soha-nem-kész vándorsokat viseli. Őt és benne tagjait őrli a tehetetlenség, a kudarc, a csúfság, a hiábavalóság érzése, lankasztja a közöny. Az idő kí-

gyója neki is sarkába vájja fogait. — Ime, ez az ősz, az idő; ez az, amit először észrevesz a szem.

Szerencse, hogy nemcsak ez a szembeötlő világ van; van más is és ott más a törvény. Itt elmúlás, letörés, idő-ott duzzadó élet, teljesség, örökkévalóság. És mert egyensúly után vágyódik a lélek, éppen az örök Egyháznak feladata, hogy a természet nyomasztó világát feloldja. Ezt teszi, amikor az egyházi év utolsó hónapjában feltárja a hármass egyház nyitott vagy rejtett dicsőségét, az égnek földre-ragyogását.

Novembert a győzelmes ország köszönti be, a célhozérkezettek boldogsága villan fel a vándorok előtt. Közülünk valók voltak, most „örök virágok az örök Örömből“. „Itt van a rózsza, melyben amaz áldott Ige testté lőn s liliumok, amelyek Illata vitte jóra a világot“ (Dante). Ők átléptek az időből az örökkévalóságba, de szeretetük visszanyúlik a földre, az időbe s a hívő nép közbenjárásukból új erőt nyer (Nov. 1. postcomm.) Am másnap a szenvedés szigete mindjárt más értelmet ad az időnek. Az idő számukra győrelmet jelent, míg végül lelkük salakját kioldja a szenvedés kegyelme. Az örök mérték nem inog meg a legkisebb hiány előtt sem: erre figyelmeztet halottak napja. Imádságunk rövidíti, a biztos remény leháti szenvedésüket: az idő kinyitja szemüket a Fényre.

Az örökkévalóság ragyogása a földet is bejárja, a küzdelmek földjét. Krisztus maga a győnyörű találkozás: a személyes Örökkévaló ölelkezik Benne az idő emberével. Krisztusban és

Krisztus óta a világ nem látszat, van értéke, értelme az örökkévalóság számára. A megváltás átszakította az idő fekete kárpitját, és Jézus oldalából megszületett a megváltottak országa, az Egyház. Titokzatos testében él tovább az időben az Örökkévaló. Így természetes, hogy a mulhatatlanság, a dicsőség fényjelei kiverődnek rajta. „Ragyogó tisztává akarta tenni az Egyházat, melyen sem szeplő, sem ránc, sem egyéb efféle nincs, hanem szent és szeplőtelen“ (Ef. 5, 25). Vége egy arc, melyre nem tapad csúfság és gyalázat, melyet nem dül fel belső tusakodás és hütlenség, amelyre nem számít árkot, ráncot az idő; fiatal marad, mint Krisztus. Erre sokszor kellene gondolnunk.

Jézus testének tagjai öröklék ezt a fényt, hiszen a megváltás mindegyikünk életébe beállította az örökkévalóságot. Jézus tetteiben ott volt minden Testéhez tartozó ember, halálában résztvettünk, feltámadásában ott fénytettünk, sőt Isten országában Őbenne már mi is elfoglaltuk helyünket. Szent Pál többször hirdeti ezt. „A régi embert bennünk Vele együtt keresztre feszítették“ (Róm. 6, 6.) „Krisztusban ugyanis feltámasztott minket, Vele együtt maga mellé ültetett a mennyben“ (Ef. 2, 7). Megdöbbenő ez a múlt idő! Megdöbbenő tudni, hogy már semmi új nem történik üdvösségünkben, hogy bennünk él az örökkévalóság.

Az egyházi év vége felé ez a tudat egyre nagyobb nyomatókat nyer. Földi bajok szorongatnak, földi feladatok várnak, de gyarlóságunkban ez a segítségünk (22. vas. postcomm.) és ennek erejében a veszélyek nem győzik le az embert (23. vas. postcomm.) Bennünk ragyog a jövő élet csirája, nagy a bizalmunk, hogy aki megkezdte bennünk a jót, az Jézus Krisztus napjainkig be is fejezi (22. vas. lecke). A megváltott lélekben mindig kell lenni az örökkévalók biztosságából, korhoz, hangulathoz nem rögződött nyugalmából. Hiszen a legnagyobbat elértük: az Isten „áthelyezett minket szeretett Fia országába“ (24. vas. lecke). Így az idő már elvesztette földrehúzó erejét; ez a világ alkotórésze lett az örökkévalóságnak.

Ez az elmúló világ és az örök élet véglegesen a világitéletben fonódik össze. Felgördült a függöny és érthető lesz a világszinpad. Az örökkévalók végleges biztosságát, örömet szomjazó jegyest felkeresi a Völegény. Kiteljesül az időbe zárt Egyház. Tagjairól Krisztus letöröl minden földi vonást. Mindenben Krisztus lesz, az örökkévaló. Ad-dig pedig az idő boltozatát át-töri a megváltás (szentmise, szentségek), a földrehajló mérleget, az ősz, az idő, a halál serpenyőjét felemeli a kegyelem.

Simon József

Papp Imre

AZ EMBER ÉS A MUNKA

AZ ÚJKOR ALKONYÁNAK EMBERE ÉS AZ ÖRÖK ERKÖLCS

Időben betöltött örök erkölcsi hivatás

A szabadnak teremtett és szabad életalakításra hivatott embert mindennapi feladatainak teljesítésében örökérvényű erkölcs kötelezi. Időfeletti erkölcsi parancs szólítja az időben vándorló embert. A szüntelen változásban élő embernek változhatatlan erkölcsi értéket kell megvalósítania. Az időfeletti kötelezés viszont nem azt ólozza, hogy az embert elvonja saját idejének mindig egyetlen, mindig újarculatú és soha vissza nem térő lehetőségeitől. Ellenkezőleg: mindenkit a saját pótolhatatlan időalkalmához utasít. Az örök erkölcsi eszmék a mulandó időből érkeznek az emberhez és ennek a mulandó létnek elmúlhatatlan értékű betöltésére kötelezik őt. Az embernek nem szabad valótlán időfelettségbe vetítenie és álmodnia önmagát, hanem mulandóságának mindig megmaradó és mégis mindig új jelenében kell felismernie az örök eszmék látogatásának idejét. Az időtlen értékek szolgálata hűségre kötelez az idővel szemben. Aki elhütlenedik saját történelmi és saját mindennapi idejétől, az elvesíti az örökkévalót. Saját idejének vállalása és betöltése növeti túl az embert az idő múlásán. Mint Goethe mondja: aki saját idejének eleget tett, az minden időknek élt.

Mindig a jelenben kell élnie az embernek, nem pedig a holt múltban, vagy a valótlán jövőben. Csak így tud benne élő örökséggé támadni a múlt és reményteljes lehetőséggé nyilni a jövő.

Az újkor alkonya

A történelmi idő napjainkban felmérhetetlen arányú változásba jutott. Ezt a változást, ezt a hatalmas fordulatot a jelenkor embere éli át. Rajta keresztül vesznek új irányt évezredekűl nehezült, nagy történelmi idők. A mai ember eltagadhatatlanul tapasztalja, hogy benne valami a végéhez ért. Nem a mulandó idő mindennapi halálát ismeri fel ebben a bevezződésben, hanem egy nagy történelmi időfolyamatnak a lezárulását. Azt, amit Romano Guardini történelembölcseleti könyvének címe fejez ki határozott egyszerűséggel: *Das Ende der Neuzeit*. — Az újkor vége. (Basel, 1950.). A jelen embere az újkor alkonyában él. Végéhez jut benne a lét megélésének, a természet és az élet látásának az a módja, amely sajátos arculatot adott a közvetlenül elmúlt évszázadok történelmének. Napjaink emberének szemében elmosódnak azok a vonások, amelyek alapvetően jellemezték az ujkori világszemléletet. A régi fények kialvóban vannak és csak lassanként homálylanak elő a mindenség félelmetes és mégis vonzó új vonásai. Nem sejtett mélységek szakadtak elénk és még idegenül állunk a megtáruító titkok előtt. Válságba jutott az eddigi nézémód és veszélybe került az újkor alkonyának embere.

Az ujkor alkonya egy nagy történelmi időegységet zár le, de maga az emberi történet megszakítatlanul folyik tovább: új feladatokkal, új veszedelmekkel és új ígéretekkel. Megnőtték a feladatok, megsúlyosodtak a veszedelmek és megerősödtek az ígéretek. Az ujkor alkonyának embere hajnalodó jövőbe tekint és nagy kezdések előtt áll.

Az ujkorra következő történelmi idő az atomerő felszabadításának jegyében indul. Az atomkorban beláthatatlan távlatokba szélesedik az ember működési tere és az atomtechnika vívmányai egészen újszerű létsíkot teremtenek — még nem ismert kategóriákkal és áttekinthetetlen törvényszerűségekkal. Ha az ember nem tudja betölteni ezeket a kozmikus méretűvé tágult erőlehetőségeket emberségének, erkölcsi magasabbrendűségének átnemesítő szellemével, nagyon könnyen a felidézett hatalmak áldozatává válik.

Korunk újarcú erényvilága

Az atomkorba érkezett emberre eddig nem ismert, sötét veszedelmek ásitanak. Vannak, akik úgy látják, hogy a vézes jövőbe induló ember erkölcsileg nem tud hozzánőni újméretű történetének félelmetesen kockázatos kalandjához. Viszont nekünk tudnunk kell, hogy a legfenyegetőbb veszélyek ott támadnak, ahol a legígéretesebb lehetőségek rejtőznek. A mai idők minden eddiginél pusztítóbb módon elveszithetik az embert, de azért, mert a mai idők minden eddiginél többé is tehetik őt.

A mostani idők teljébe érkezett embernek nem szabad elijednie és elbujdosnia korának emberentúli feladatai elől, hanem önmagán túlnőve, vállalnia kell azok teljesítését. Tudnia kell, hogy a saját nagy idejéhez van erkölcsi hivatása. A roppant változás elutasíthatatlan jelenéhez kell hűségessé lennie, ha azt akarja, hogy az idő ne eltemetője, hanem megőrkítője legyen. A zajló jelenben vannak elbujtatva létének örök lehetőségei. Ha az elmulthatatlan eszméket akarja szolgálni, úgy kell élnie és küzdenie, ahogyan csak egyszer lehet megvalósítani az örök emberit az időben. Olyannak kell lennie, amelyet még nem láttak az elmúlt idők.

Azokkal ellentétben, akik bizalmatlanok a felmérhetetlen arányú feladatok előrevetülő árnyékában álló jelenkori emberrel szemben, mi valljuk, hogy máris megvannak azok a nagy erkölcsi lehetőségek, melyek kibontása és ténylegesítése lélekben hozzámagasítja az embert örök hivatásának mostani beteljesítéséhez. A mai emberben újarcú erényvilág van kiépülőben, ami egyrészt az új lehetőségeket előtermő időhöz való hűségének gyümölcseként érlelődik benne, másrészt pedig, ami remény a jövőbe mozduló akarat számára. A jelent munkáló ember sajátos színészodésű erényvilága megmutatja, miként idomul az ember a nagy kockázatokkal adott nagy lehetőségekhez, ugyanakkor azonban azt is felfedi, ki ez az ember, aki a saját képére és hasonlatosságára alakítja a rajta áthaladó, roppant súlyú történelmi időt.

Röviden felvázoljuk az ujkor alkonyában álló és a veszélyektől ködlő jövőbe induló ember erkölcsi képét. Úgy beszélünk erről a vázlatosan megrajzolt emberről, mint valóságról. Tudjuk azonban, hogy ez a kép nem annyira kész tények vonását tükrözi.

mint inkább fel-felmerülő lehetőségeit mutatja a mostani időkhöz szólított örök embernek.

Pár évvel ezelőtt tartott beszédében *Dessauer* professzor a következő hármast megnevezéssel jellemezte a mai idők emberét: *Homo investigator* — *Homo inventor* — *Homo faber*. Ezeknek a megnevezéseknek jegyében vizsgáljuk a jelenkor munkálójának erkölcsi arculatát.

Homo investigator

Szóról-szóra fordítva: nyomozó ember. A mai ember minde-nütt különös nyomokat lát a valóság mezőin és keresi, kutatja ezek magyarázatát. A kutató ember a pusztá tényekben termékeny titkokat sejt és nem nyugszik, míg rá nem jön ezek nyitjára. Mindenütt jeleket lát, amik túlyvezetnek a látszatokon és felfedik az igazat mélységeket. Egészséges érdeklődése rávezeti, hogy a dolgok igazi valósága több, mint ami látszik belőlük, hogy a suta tények mögött gazdag ígérteű lehetőségek nyugszanak. Mivel túllát a megszokottság felszinein, tud csodálkozni. A csodálkozás a szellem szemének kerekre tágulása, az emberi értelem örökgyermekesgű izgalma a vonzó titokzatosság előtt, ami olthatatlan tudásszomját ébreszt az emberben.

A mai ember egyik legrokonszenvesebb vonása, hogy tudni, érteni akarja a létét. Van érzéke a dolgokban rejlő isteni jelentés iránt. Szomjazza a világteremtés mondanivalóját, kimeríthetetlen igazságtartalmát. Vannak korok, melyek nem tartják érdemesnek, hogy valamit megtudjanak. A kétely kimarja belőlük az igazság szenvedélyes szeretetét. Nem tudnak csodálkozni, mert nem találnak semmi csodálnivalót a dolgokban. Ezért nincs részük az igazságban és nincs igazi örömlük a lét megtapasztalásában. Látásukban szintelen látszattá oldódik a Teremtő dús-kin-ésű, érdekes világa. Az ilyen szemlélet nem tud nagy utakra indítani és nem tud nagy korokat építő tettekre lelkesíteni. Itt nincs mit kutatni és nincs miért fáradozni. Ez a látásmód idegen a mai kor számára. A jelenben munkálkodó ember hisz a dolgok életető igazságában, bízik abban, hogy nem hiába ereszti hálóját az átláthatatlan mélyvizek titkaiba, mer ráhagyatkozni a valóság gazdag ígéréteire. S mivel törhetetlen hittel hisz a dolgok és jelenségek mély értelmében, azok megnyílnak neki és felfedik magukat. A hit vetése meghozza a tudás nagy aratását. Mivel őszintén hisz a természet és a lélek ontológiai igazmondásában, mindennap újabb kinyilatkoztatásban részesül kutatása szélesülő területén.

Korunk kutató embere mind szédületesebb tudással tudja a létet. Ezért mind szerényebb, mind alázatosabb lesz erkölcsi magatartásában. Ha megállna és visszafelé nézve meglegűlten szemlélné roppant tudását, megkísértené a felfuvalkodottság szelleme. Viszont az igazi kutatót éppen az jellemzi, hogy mindig előre néz, mert szüntelenül hívják azok a végtelenbe szakadó messzeségek, ahol még nyugtalanító titkokban homálylanak előtte az ismeretlen dolgok. Ahogyan növekedik tudása, mind hatalmasabb területen érintkezik a nemtudott, végtelen tudnivalóval. Mind több titokkal szemben fedezi fel nemtudását. Mind több dologról tudja meg, hogy nem tudja. Ezért mind szerényebb egyszerűsödik, mind

alázatosabbá finomul. Csak a hazug látszatok szűk világában látja önmagát határtalan nagyinak az ember, csak saját maga semiségének kivetített álmindenségében duzzad betegesen gögössé. Aki találkozik az igazi valóság végtelenségével, mind jobban tudja saját létének elvesző méreteit. Ez a tudat az alázatosság. Az alázatosság a semmiség tudata, mégsem „semmisítő“, hanem „végtelenítő“ tudat: megnyit és úz a végtelen felé.

Mivel a mai kor kutató embere látja, hogy minden véges út végtelenbe torkollik, hogy minden ismeret újabb ismeretlenre nyit távlatot, nem korlátozza a lét teljességét a tapasztalható világra. A reális tapasztalat mindig tudja saját határait és ezért nem veszi tagadásba a tapasztalaton túli létet. Az empirizmus hiányos, vérszegény empiriából ered. Napjaink szenvedélyes kutatója mind jobban kiemelkedik az előző idők sekélyes empirizmusából. Már nem idegenkedik a lét végső, bölcséleti kérdéseitől. Ellenkezőleg: a maga szakterületén is mind sűrűbben rátapint ezekre. Mélyre ereszkedő ismeretekről és messzire terjedő látásról tesz bizonyosságot korunk tudósainak a filozófia és a vallás végső problémáival való mind gyakoribb foglalkozása.

Aki tudja, mit jelent lenni, az tudja azt is, mit jelent nem lenni. A mai tudós nagyon sokat tud a dolgok létéből. Ezért mind többet tud azok nemlétéből is. Mélyen látja a keletkező és elmúló lények esetlegességét, léthiányosságát, elégtelenségét, kontingen-cióját. A természet történetéről írt nevezetes művében (*Die Geschichte der Natur*. Göttingen, 1948.) *Weizsäcker* rámutat, hogy a középkori ember végesnek látta a mindenséget, de mögötte tudta a Végtelent. Az ujkori tudomány mítosza végtelenség látta a mindenséget és háttérbe hagyta, vagy pedig elvesztette az isteni Végtelent. A mai tudomány előtt azonban szétfoszlik az ujkori tudomány mítosza: mindenütt kiütköznek a végeességnek, a másra-utaltságnak jelei. Ennek felismerése és tudatosulása kétségbeeséssel fenyeget. Azonban „a kétségbeesés olyan kérdés, amire maga Isten szokott válaszolni“. A szakadék elé jutott jelenkori kutató meghallja ezt a választ. Tántoríthatatlanul hisz a lét végtelen teljességében. Ezért a nemlétén át is létre bukkan. Sőt: a dolgok tűnékenységén át ismeri meg a megmaradó Létteljességet, a terem-tő isteni Létforrást. „A kutatás élménye — mondja *Dessauer* — a legnagyobb élmény. A kutató úgy érzi, hogy egy mérhetetlen, roppant Szellemmel találkozik, aki halk suttogással beszél hozzá, akinek ő teljesen odaadja magát... Az ember, aki valóban kutat, élte minden napján elmondja: *Introibo ad altare Dei*. Mindig érintkezésben van egy határtalan Titokkal, egy lenyűgöző, ismeretlen Istennel.“ *Planck* ismert tétele szerint az egységes világnézetet követelő tanulmányozomjunk megkívánja, hogy a mindenütt működő és mégis titokzatos Hatalmakat, a természettudomány Világrendjét és a vallás Istenét egymással azonosítsuk.

A vallásos lelkület ujjászületéséhez a mai tudományos szellem egészségesebb légkört nyújt, mint az előző idők pozitivistá, empirista iránya. A mai kutató nagyon messzire elkalandozott: sokkal tovább jutott, mint elődjei. Ezért közelebb jutott Istenhez. Nem egy vezető tudós vallja, hogy máris eljövendőben van az a kor, amikor természetellenesnek tűnik, ha a legnagyobb kutatók egyúttal nem a legvallásosabb emberek lesznek.

A mai munkás kor kutató emberének ez az isteni Végtelenre való megnyitottsága a legszebb vonása. Itt rejlenek legtöbb értéket ígéro lehetőségei. Ezeknek a lehetőségeknek kibontakozása teszi valóban mellővő azokhoz a nagy időkhöz, melyek alakítására történelmi hivatást kapott. Így tudja szellemmel betölteni kozmikus arányúvá hatalmasodott anyagi hatásvilágát. A szédítő rohanású időben így tudja megtalálni örök önmagát.

Homo inventor

Az odaadó kutató munka gyümölcse érik ki a felfedezésben és a feltalálásban.

A mai ember rendíthetetlenül hiszi, hogy a mindennapi jelenségek mögött esodálatos mélységek húzódnak. Ezért soha nincs nyugta. Felfedező utakra indul a tér és az idő hívogató messzeségei felé. Kimondhatatlanul érdekesnek találja ezt a világot, amelybe beleszületett. Chesterton szavai szerint, mintha valami titokzatos, idegenszerű, nagy meglepetéseket tartogató, félelmetes és mégis vonzó „tündérországba” érkezett volna. A képzelet már nem tudja követni a makrokozmosz és mikrokozmosz határtalan-ságába elkalandozó emberi szellemet. Nem lehet megmondani, melyik út a nagyszerűbb: az-e, amelyik a galaktikák távolságába vezet, vagy pedig az, amelyik az atomalatti mélységeket tárja fel?

Felfedező útra indulni mindig kockázatos vállalkozás. A kor emberének ernyedetlen, töretlen szellemi erejéről tanúskodik, hogy van bátorsága vállalni a felfedező útjárás mindennapi veszedelmeit. Az igazi felfedező tiszteli az ismert, az otthonos, a megszokott világot, de mer elszakadni attól, hogy feltáruhassanak szemei előtt a lét ismeretlen, idegen tájai.

Csak nagy célok hívása tud kedvet és kitartást adni az embernek arra, hogy szüntelenül úton legyen. A felfedező utakat járó jelenkori ember hisz veszedelmes útrakeleéseinek messzi nagy céljaiban. Tudja, hogy erőfeszítéseinek, fáradozásainak megvan az értelme. Akit a nagymindenség állandóan újabb és újabb ismeretekkel ajándékoz meg, az nem találja értelmetlennek, céltalannak a létet. A felfedező ember megingathatatlanul bízik abban, hogy útja célhoz vezet. Ezért szívós türelemmel végzi munkáját: nem lesz rajta urrá a kislelkűség és nem esik kétségbe, ha próbálkozásai hosszú-hosszú ideig nem is hoznak semmiféle eredményt. Ebben az elnyúhatetlen türelemben van a felfedező ember legnagyobb ereje.

A felfedező útra induló embernek nem elég, hogy sejti a távoli nagy célokat. Neki józannak és okosnak is kell lennie a veszélyektől árnyékolt úton, az útkeresés és úttörés drámaian változó szituációiban. A felfedező ember nagy célokról álmodik, de nem válik álmodozóvá. Idealizmusában mindvégig reális ember marad. Szemlélődése így nyer bámulatós termékenységet.

A *Homo inventor* annyit jelent, mint felfedező és feltaláló. A feltalálás több, mint a felfedezés. A feltaláló nem csak azt teszi, hogy megleti és előtárja a lét rejtett titkait, elbujtatott igazságtartalmait és lehetőségeit, hanem olyat alkot, ami még eddig nem volt a természet nagyvilágában. A feltaláló valami újat ad hozzá a teremtet világhoz.

A feltaláló megsejti azokat a szétszórt, de egybehangolható dús lehetőségeket, amelyek által a dolgokat valamiképen többé lehet tenni, mint amik. Szellemét belemeríti abba a mindig frissfakadású teremtő folyamatba, amelyben a dolgok valósulnak. Felismeri a valóság kimeríthetetlen termékenységét. Rájön arra, hogy a világfolyamat dolgai mindig újak a szünetelen létesülésben és ezért még újabbá tehetők.

A feltaláláshoz hatalmas szellemi erő kell: találékonyosság, leleményesség. A feltaláló szétszedi a lét megszokott alakzatait, hogy utána újfajta szintézisbe illessze azokat. Mintegy lebontja azt, amit Isten teremtett, mégpedig azért, hogy újjáteremtse. Isten teremtő örömeiben részesül a feltaláló ember, amikor lelkének láthatatlan elgondolásából újarcú lényekkel gazdagítja a látható világot.

A feltalálás próbálkozásaiban az emberi szellem üde gyermekesü játékossága nyilvánul meg. A Homo inventor egyúttal Homo ludens. Az ember azért tudja feltalálásának bámulatos vívmányai-val tovaateremteni a világot, mert meg tudja magában őrizni az örökfiatalságú Istentől teremtett játékos gyermeket. A játékosság azonban nem azonos a komolytalansággal. Senki sem veszi olyan komolyan a dolgokat, mint a játékos gyermek. A feltaláló ember egy végzetes komolyságú játékban kapcsolódik bele a Teremtő örök találékonyságú tevékenységébe.

A kísérletek korában élünk. Az emberektől benépesült világ szinte egyetlen hatalmas laboratóriumná vált. Az egész emberiség mindinkább egy nagy kísérletező munkaközösségé egységesül. Kérdések ostroma alatt áll a nagytermészet — és hűségesen válaszol. A szételemzett dolgok találékony egybeillesztésének mind újabb és újabb lehetőségei merülnek fel. A világban megjelennek és elhatalmasodnak az ember feltaláló játékának félelmetes nagy-szerűségü vívmányai, a természet számára ismeretlen idegenek: a gépek. A gépekké támadó anyag új kozmosza a feltaláló ember legnagyobb diadala, de ugyanakkor legfenyegetőbb veszélye is.

Korunkat annyira áthatja a feltalálás szelleme, hogy a feltaláló tevékenység ma már nemcsak egyes kiemelkedő lángelmék kiváltsága. A maga területén mindenki igyekszik feltaláló lenni. Mindenki szeretne valami eredetit, valami újat hozzáadni a készülő dolgok világához. Tiszteletreméltó tulajdonsága ez a mai munkás kor emberének. Ezt a tulajdonságot kell mindjobban kifejleszteni a gépek között munkálkodó emberben, mert amíg él benne a tovaalkotás, az újítás szelleme, egyszerű munkás létére sem válik eszközévé és szolgáljává a gépnek, amin dolgozik.

Homo faber

Történetének hajnalától fogva dolgozott, munkálkodott az ember, de egyetlen kor emberére sem illett annyira a Homo faber elnevezés, mint a maira. A dolgozó ember korában élünk.

Napjaink dolgozó emberének sajátos viszonya van a munkához. Számára a munka nem valami mellékes vonatkozásból adódó helyzet, hanem magából az emberi természetből fakadó szent feladat. A dolgozó ember olyan természetesen találja a munkát, mint magát az életet. Ezért szinte egybelényegül munkájával. Az ember és a munka distanciája leszűkül nála. Ezzel együtt jár az

a roppant veszély, hogy a dolgozó ember beleszemélytelenedik, belevész munkájába. Az ember és a munka viszonyában két szélsőség között kell megtalálni az egyensúlyt. Az egyik szélsőség: van egy XY, aki mellesleg mérnök; a másik: van egy mérnök, aki mellesleg XY. A dolgozó embert ez a második szélsőség fenyegeti: az a veszély, hogy a foglalkozásban eltűnik az ember. A dolgozó embernek bele kell adnia magát munkájába, mert csak ebben a feláldozásban találja meg igazi önmagát, visszint ki is kell emelkednie munkájából, mert az ember több, mint a munkája.

A munka áldozat. A dolgozó ember természetes egyszerűséggel vállalja ezt a áldozatot. Nem tusakodik a munkaáldozat ellen, hanem készséges lélekkel vállalja, hogy a munka minden nap elvegyen valamit lényéből. Lelke legmélyén tudja, hogy így tölti be emberi hivatását és így áldozata nem értelmetlen, vakkényszerű elfogyatkozás.

Mivel a dolgozó ember szemében a munka alapvető emberi hivatás, természetellenesnek tartja a munkátlanságot. Soha még kor nem vetette meg aynyira a dologtalanságot, a henyélést, a lustaságot, mint napjaink dolgozó embere. Voltak korok, amikor a munka szegény volt és a dologtalanság dicsőség. Ma fordítva van: a mai ember büszke arra, hogy van munkája, hogy dolgozik. A munkátlanságot szegényeli. Még akkor is, amikor nem tehet róla. A munkanélküliségben legtöbbször nem az a legfájóbb, hogy megszűnik a kereset és veszélybe jut a mindennapi kenyér, hanem az, hogy üressé, hiábavalóvá súlytalanodik az élet.

A dolgozó ember szegélatnak tekintj a munkát. Ezért kifejődik benne a szolgálatkészség erénye. A munka alázatos önátadást követel: alkalmazkodást és figyelmet. A munkában álló ember nem önmagát tekintj, hanem a művet, amin dolgozik. Hűségess szolgálata önefelelt, önzetlen emberré alakítja.

A kemény munka reálissá és tárgyilagossá teszi korunk emberét. Mivel folytonosan a vaskos tények világában él, nem fenyegeti őt a hiú ábrándozások kísértése. Reális tárgyilagossága a dolgozó embert radikálissá teszi életalakításában. Irtózik a félmegoldásoktól, a mellébeszélésektől, a ködös, zürzavaros eszmefuttatásoktól. Valóságizű, egzisztenciális igazságokat akar. Ezért idegenkedik a hangzatos, „szép” szavaktól. Egyszerű szavaknak hisz, ahol a kifejezéseken átütnek a tények. Akkor hisz a beszélőnek, ha azonosnak látja beszédével. Csakis megtestesült igazságok tudnak rá hatni. Olyan igazságok, amik mellett élő tanúbizonyságot tesz a mindennapi valóság. Viszont, ha elfogadja az igazságot, azt életévé: esontjává és húsává teszi. Tudja, hogy az igazság nem arra való, hogy mondják, hanem arra, hogy éljék.

A munkában leegyszerűsödő ember nem tudja elviselni a külső és a benső, a látszat és a valóság kettősségét. Viselkedése darabos, de áttetsző: lényének egészével benne van abban, amit szavai és cselekedetei mutatnak. Az igazi dolgozó nyílt és őszinte. Nem szereti az erőltetett, mesterkéltt formákat. Nem simulékony, de egyenes. Korunk szellemi légkörében élesen elválasztódnak az ellentétek. Mindenütt érvényesül az, amit Kierkegaard könyvének címe kifejez: „Vagy-vagy”. A dolgozó embert nehezen lehet megnyerni, de ha valaki megnyerte, nyugodtan bízhat benne. Lehet rá építeni, mert nehezen mozgítható. Olyan, mint az anyag nagy tömbjei.

Miként a felfedező és a feltaláló ember, a dolgozó ember is értelmesnek, értelemtől telítettnek látja a világot. Mint Kuyer mondja, az az ember, aki dolgozik, nem találja abszurdnak a világot, mert folytonosan tapasztalja, hogy a világág értelmesen válaszol erőfeszítéseire: értékenek nagyobbodásával. A dolgoztalan ember előtt könnyen értelmetlennek válnak a lét és céltalanú az élet. A dolgok ősi értelme, Teremtőtől leheft eszmegazdagsága átsugárzik arra, aki munkálkodik a világban. Mivel a dolgozó ember tudja a lét értelmét, pusztíthatatlan deruvel néz a jövőbe. Mer szamítani és tervezni, meri veritekes munkáját beelődozni olyan vállalkozásokba, melyeknek gyümölcsei csak a beláthatatlan jövőben érlelődnek meg.

Dolgozó korunkat szocialis kornak is nevezik. Nem véletlen, hogy a munka egyetemes fellendüese vetette felszínre a nagy szocialis kérdéseket. A dolgozó embernek ugyanis egészegesebb és erőteljesebb a szocialis érzeke. Minel dolgozabb az ember, annál fokozottabb mértékben valosul meg rajta az ember szocialis jellege. A megnövekedett munkateladatok natalmasabb közösségi összefogásra készítetik az embert. A mai kor emberének életében rendkívüli erővel érvényesül a közösségi jelleg, mert olyan bonyolult munkafeladatok elé jutott, melyek csak a legszövevényesebb közösségi munkaegyesülesben teljesíthetők. Nem volt még kor, amelyben ennyire differenciálódott volna az emberi munka és amely éppenezért ilyen nagyfokú társadalmi integrálódást követelt volna, mint a mai, korunk dolgozó embere természetes egyszerúséggel lemond arról, hogy a maga külön útján járjon és önfeledt szolgálatkészséggel beleall a nagy emberi munkaközöségbe. A közös munkába kapcsolódó ember nagy áldozatot hoz és folytonosan annak a veszélynek teszi ki magát, hogy beleszürkül, beleszintelenedik a dolgozók nagy tömegebe. Tudja, hogy nem szabad kivonnia magát a nagy egybefogozkodásból, viszont nem felejtethi, hogy egyeniségében nem szabad eltömegesednie. Ennek az áldozatnak vállalása és ennek a veszélynek leküzdése teszi valóban a munka hősevő napjaink dolgozó emberét. Így születnek meg azok a vívmányok, melyeknek áldásából mindannyian élünk. Csak tisztelettel lehet nézni a dolgozók nevtelen tömegeire, amint nap-nap után vonulnak munkahelyeikre, amint szüntelenül veszténeket valamit magukból — azért, hogy a társadalom mind guzdagabb legyen létében.

A közösen végzett munka kifejleszti korunk emberében a szolidaritás erényét. A közös munkás sors léleken is összehozza az embereket. Akik együtt dolgoznak, azoknak törödniök kell egymással. Itt egymástól függnék és egymásért vannak az emberek. Mindenki felelős mindenkiért és mindenki felelős az egész közösségért.

A közösségi munka erőssé teszi a dolgozó emberben az igazságérzekeket. Aki megállja helyét a munkafeladatok teljesítésében, aki meghozza munkás áldozatát a közösségért, az rábred elvitathatatlan emberi jogaira. Korunk dolgozó embere tudatában van munkája értékének. Tudja, hogy ez nem rendkívüli érdem, hanem mindennapi kötelesség, viszont éppenezért tudja, hogy a munkájából fakadó jogait senki sem csorbíthatja. A dolgozó ember megköveteli, ami neki jár, viszont ő is kész megadni másnak, ami azt megilleti.

Napjaink dolgozó embere a jelenben áll, de nemcsak a ma-
nak dolgozik, hanem a távoli jövőnek is. Nem pusztán azokért hoz áldo-
zatot, akiket lát, akiket ismer, hanem azokért is, akik még
egyáltalán nincsenek. Tudja, hogy most kell betöltenie örök hi-
vatását, de éppen ezáltal lesz építője az eljövendő kornak. Beal-
konyodó korban fáradozik, de nem sírt ás, hanem közelgő nagy
idő számára vet alapokat.

GYÜMÖLCS A TÖVEL ...

*Gyümölcs a tövel édes-egy lett
az Istenben s a szenvedésben.
Hullasd reá tékozlón vérem.
(Ó szűz talaj, teremő nedvek!)*

*A gyöngye tő gyökért' eresztett
e forgató, örök cserében.
Gyötörd nagyon majd, törd a présen
a naptól ittasult gerezdet.*

*Ó kincses kád, ó drága kezdet,
szerelmes Jelvény, kiontott Érdem!
Szeld szavadra őszbe tértem,*

*hogy pince hűsén, önhevében
borom kiforrjon, összeérjen
erős zamattá, édes-egynek.*

Kárpáty Csilla

A LEGRÉGIBB NYOMTATOTT LEGENDÁSKÖNYVÜNK

Porlepte, kopott példányaival falusi házak apáról fiúra szálló szent könyvei között, plébániák és kolostorok tékájában találkozunk. Az elején sorakozó exlibrisek, a végére írt születési-halotti adatok nemzedékek sorát örökítik meg mai forgatójának, Emberöltők kedvelt olvasmánya volt az első teljes magyarnyelvű szentek élete. Őt része közül az elsőben Szent Joakim és Anna, Szűz Mária, Szent József, az angyalok és aprószentek, „Keresztelő Szent János nyaka vágása”, mindenszentek és a halottak napja szerepelnek; a másodikban az apostolok és evangelisták, a harmadikban a mártírok, a negyedikben a konfesszorok és végül az utolsóban szüzek és özvegyek. A közel ezer oldalas, 1682-83-ban először (1813-ban hatodszor) megjelent kötetnek címlapján ezt olvassuk:

A keresztyéni életnek példája vagy tüköre,
Az-az: A szentek élete. Mely minden szorgalmatossággal, Nevezetes Autorok Irásiban, kivált képpen Villegas Alfonsus írásiban felkerestefett, Sommában foglaltatott, és Olaszból Magyarra fordítottat, s rendesen ött Részre osztatott ILLYÉS ANDRÁS
Pozsoni Kanonok által ...

A „sommába foglaló” és „magyarra fordító” Illyés András székei ember volt. 1637-ben, Csikszentgyörgyön született. A filozófiát a nagyszombati egyetemen, a teológiát Rómában, a Collegium Germanico Hungaricum növendékeként tanulta. Felszentelése után nyolc évig a Csallóközben plébánoskodott, egy évtizeden át a pozsonyi káptalan olvasókanonokja, 1696-tól Erdély püspöke volt. Neki kellett a protestáns Erdélyben visszaállítania a katolikus hierarchiát. Egyházmegyei zsinattal akarta a trienti reformokat szorgalmazni, de a protestáns rendek követelésére kétszer is távoznia kellett papjai, hívei köréből. Többet nem kísérletezhetett. Pozsonyi csendes magányából helynökökkel kormányozta egyházmegyéjét, de figyelme, gondoskodása így is kiterjedt a katolikus hitélet minden vonatkozására. Buzgó, jámbor pap volt. Kortársai szentéletűnek tartották. Meghatóan emlékszik meg a szemtanú Szörényi Sándor az öreg püspökről, aki élete utolsó éveiben is, agyvérzéstől megrokkanva bottal vándorzott el időnként a templomba — a pozsonyiak nagy épülésére. Jósziwú volt a szegények iránt, a tudományt és annak képviselőit is bőkezűen támogatta. Végrendeletében pozsonyi házát 1500 Ft. értékben az Olmützben tanuló erdélyi kispapokra, ismét 7000 Forintot nagyszombati teológusainak költségeire hagyott. Nagyszombatban, 1712. szeptember 18-án halt meg.

Szorgalmas volt a könyvírásban is. A *Szentek Életén* kívül

beszédeit magyarul és latinul adta ki, Korának divatos aszkétikáját Rodriguez Alfonzról, Jézus Krisztus életét Avancinius Miklóstól, valamint Cato válogatott verseit fordította. Kiadott három könyvecskében énekeket. Szorgalmasan dolgozott és büszkeséggel tartotta számon már meglévő munkáit — nemcsak a nyomtatottakat, de a kéziratokat is:

Immár Istennek csudálatos segítsége által, kilencz magyar jó nagy könyveket írtam, nagy szorgalmatossággal...

En még gyermek lévén mihent olvasni, és írni megtanoltam, mingyárt könyveket kezdettem csinálni. De hogy a többiről most ne szollyak: midőn Rómában, második, harmadik és negyedik esztendőbeli Theologus volnék Külömb külömb Olasz Autorokból két nagy olasz könyvet írtam; a Szentek Eletit sommában foglalván: Mellyeket azután Magyarországon megmagyaráztam, és rendesen megírván világosságra hoztam Plébániákon lévén, noha akkor ki nem nyomtathattam...

(Megrövidített Ige, az az Predikatzios könyv.)

Az olasz kéziratok jegyzet egyik kötetét a Nemzeti Múzeum őrzi. Finombetűs, gondos írással másolt; hangyaszorgalommal gyűjtögetve az anyagot. Hiszen Monoszlóieék, Telegdiéék, Szántó Aratoréék, álmát kellett megvalósítania: könyvet írni a tömegek számára magyar nyelven. Forrása elsősorban De Villegas Alfonz toledói pap legendáriumának olasz fordítása. De másol Pietro Ribadeneira divatos *Flos Sanctorum*ából és Maffei életrajz-gyűjteményéből. Fáradságot nem sajnálva felkutatja Szent László életét Picius Ranuccius pármái doktor írásaiból, magyarországi Szent Erzsébetét Szent Antonius és Montánus Jakab munkájából. Kutatja a szentatyákat. Olvassa a „Római Anya-szent-egyház Notáriusi által meg-íratott” martir-aktákat. Használja a breviárium életrajzeit: „a mint az Innepére rendeltetett Solosmában találatik”

Ez az aprólékos, körmölgető munka Illyés Andrásnak kettős arcát rejti a mai olvasó elől. Az egyik tanulmányaiból, neveltetésből adódik és szinte öntudatlanul viseli. Az előljáróbeszéd megjegyzéseiben a kor kialakulásban lévő tudós történetiszemlélete lapang. Ma a *Szentek Eletét* olvasva elsősorban a naiv, legendás elemeken akadunk meg, és a középkor levegőjét érezzük benne. Valóban, a reformáció utáni vallási megújulás elsősorban ide nyúl vissza, a legutóbbi ragyogóan hős keresztény kor felé. A hitújítás támadásai ellen azonban épen a középkori legendák világát, pontosabban a szentek tiszteletét kell megvédeni. Életük történetének hitelt kell szerezni, megtisztítva a mesés, költött elemektől. Illyés András a római jezsuitáktól már hallhatott amsterdami rendtársuknak, Bollandus Jánosnak (1596-1665) és tudós társainak kezdeményezéséről. Az ebben az időben külföldön tanuló papok már megismerkedtek a bollandisták irányzatával, melyet az utókor a történetkritikai iskola elindulásának tekint. Igaz, Illyés forrásaiban csak az előfutárokat ismeri, de korszerű, tudós műveltségét elárulják az ilyen mondatok:

... Én semmit magamtól nem írtam, hanem nevezetes Olasz Autorok írásaiból ... csak sommában foglaltam néme'y Szenteknek életét, a hol szükségnek itéltem lenni. És mivel azokban az Olasz Autorokban a Szent-Írásnak

szavai nem voltak feljegyezve, nagy szorgalmatossággal sok helyeken megkerestem, és fel jedztettem, midőn Olaszból magyarra fordítottam ...

Nem magától irt és a „sommába foglalás“ is csak a terjengősebb részek összevonását jelenti. A szentírási helyek pontos megkeresése és idézése pedig a kritikai pontosságának jele, ami a hi-telességet segíti.

A tudós tanultság divatjáról árulkodó vonások mellett Illyés András munkájának fontosabb a másik arca. A szíve a harcothozó újítás és megújhódás helyett a régihez, a békésen ragyogó közép-korihoz ragaszkodik. Általában egész életén a békesség és nyugalom utáni vágy árad. Ezért veszi kezébe a sztoikus Catót. A törökverő és az egymással harcoló reformáció és megújhódás vitáiba belefáradt már ez a kor. De elfáradt Illyés is.

... Magyarországból kétszer mentem Erdélybe, ottan lévő régi Keresztény Anyaszentegyházakat meglátogattam Püspökségemnek hivatallya szerint ... Midőn hat esztendő elmulván másodszer is bementem ... az hadi háborúságok miatt, sok nyomorúságokat szenvedtem. Végre Istennek titkos ítéleséből halálos betegségből elnyomattattam. Azokéért az Irgalmas Istennek fogadást töttem, hogy ha ő Sz. Felsége engemet meggyógyítván, jó egészségben ki hoz Magyarországra, a Szentek Életét másodszor is Magyar nyelven kibocsátom édes Magyar nemzetemnek lelki vigasztalására, és épületére (a mint sokan kívánva kívánták). Meghaltatott engem és jó segítséget nyújtott nekem az Irgalmas ISTEN, és fogadásomat bétellyesíttem, dicsértessék az ő áldott szent Neve ...

(Szentek Élete. Ötödik rész. 1707.)

Ez az arc a vitairatok kora után a szebbet, nyugalmasabbat kereső Illyésnek vonásait hordozza. A békességet óhajtó nemzedék pedig a középkori legendák világában titkos vágyait látja teljesülni. A mai értelemben vett szépirodalom híjján ez köti le figyelmét és képzeletét. Elmerül a regényes részletekben. Szent Cipriánnak, Afrika vértanú püspökének életében például annak a jámbor keresztény szűznek, Jusztinának sorsa érdekli, akit a még pogány ifjú Ciprián bűbájossággal akar magához fordítani — sikertelenül. Másutt Szent Borbála apja, hogy leányát a hívásos szórakozások felé terelje, kétablakos fürdő-házat épített; de Borbála hármat vagat rá, hogy így titkon a Szentháromságról elmélkedhessék. A terjengős elbeszélés az olvasó számára tanulságos, épületes, de egyúttal szórakoztató is volt. A változatosan gazdag tartalom mellett beszélhetnénk eleven stílusáról, melyet a nyelvújítók is példaképpül tekintettek. Kazinczy és Kőlcsey versengve ajánlották egymásnak Illyés olvasását; Szemere pedig felkiált: „Én a szüret után elvégezém a Szentek Életét, imádozt emberem Illyés ...“ Pedig ő erre gondolt a legkevésbé; nem stílust akart művelni, még kevésbé a széles néprétegek szórakoztató szépirodalmát megteremteni. Egyszerűen a lelkek üdvösségére gondolt:

Kövessük a régi Szentek példáját: kik a Mátyrok Innepét azért akar-ták szentelni, hogy azoknak szent életét tükörül vegyünk magunknak; és ha oda akarunk menni, a hová ők jutottak úgy éllyünk mint azok éltek, hogy az örök imádságok által a Mennyei boldogságban éllyünk ...

GYERMEKTEMETŐ

*A fák aranyban állnak itt, a szél
még nem tépdeste le róluk a lombot.
Borús, hűvös októbertévi dél.
Egy friss sírtől pár síró nő kísér
egy könnyes férfit; odébb egy beomlott
kripta előtt egy vén ül a padon
s utánuk néz, hosszan, hallgatagon.*

*Ki volt, akit temettek, és temetnek?
Mert élén egy maroknyi bús menetnek
újra föltűnik lent a gyászfogat,
egykedvűen baktatnak a lovak,
a harang fölsír, elhallgat utána,
s elfödi őket egy domb lusta háta.*

*Igy megy az élet, így jön a halál;
megszokjuk lassan. Míg ifjú az ember,
sorrong, vitázik, lázad; de ha már
megérett, bölcs vagy fanyar türelemmel
sétál a sírok közt is; „itt kapok —
tűnődik — ágyat majd, ha meghalok,
a nagy kórházban békén alhatok” —
s az ébredésig, elgondolja, mennyi
fáradtságot kell végre kipihenni.*

*Holnapután halottak napja van.
Díszítik a sírokat szorgosan.
Játékhalmik, ásócskák és gereblyék
művelik a halottak kicsi kertjét,
még a hant mellett két-három cserép
csüggedt krizantém várja végzetét.*

*S míg a sok gondba, bajba belefáradt
özvegy a síron sirt és a virágnak,
inkább azért sír, hogy maga maradt,
mint megtért társáért a föld alatt,
s azért is tán, hogy szívében az áldás
helyett mind több a titkos szemrehányás.
Mert nem a halott a boldogtalan,
és nehéz annak, aki maga van.*

*Ilyen a temető. A gyász, a hűség
könnyében van valami keserűség;
nem mint sziklát a vízcsepp: sokszor úgy
marja ki a szívünket, mint a lúg,
s van úgy is, hogy a kegyelet rekedten
átkózódik, mert engesztelhetetlen.*

*De itt, hol a gesztenyék-szegte út
a dombnak szinte vígan nekifut,
mintha nem is egy halom tetejére,
de föl akarna suhanni az égbe;
hol a kis hantok, megbolydult sereg,
kúszált sorokban lepik a hegyet,
(nem olyan unott fegyelembe dőlten,
mint a felnőttek feküsznek a völgyben):
itt a fejfák közt mintha lágy zene
csönddé simult emléke lengene;
az őszirózsák fölött olyan édes
béke szunnyad, hogy minden csupa fény lesz,
s ezüst csengő a nyírfák remegő
levele.*

Ez a gyermektemető.

*Ó kis halottak, kedves gyermekek,
akik az Isten trónja körül álltok,
vajjon miféle titkos vétkeket
tett jóvá a ti korai haláltok?
csak azért kellett létté lennetek,
hogy halálunk haljon meg bennetek?
úgy szerettetek, mielőtt szerettünk,
hogy sirunkba siettetek helyettünk?
s hogy égbe lássunk, oktalan vakok,
a földnek inkább megvakultatok?*

*Sorsom deléről indulok felétek;
lejtőre léptem, lassan alkonyul;
mire fáradtan feleútig érek,
este lesz és az ég is beborul.*

*Kis halottaim, fényes kicsi árnyak,
vezessetek, hogy hozzátok találjak.*

Rónay György

PETRARCA

(1304–1374)

„Eltávozott közülünk, mégis közöttünk és mégis a miénk marad. De nemcsak a miénk, hanem messizi századok minden nemzedékéé ...“

Giovanni Dondinak, Petrarca orvosának és barátjának közvetlenül a költő halála után írott sorai.

Fzerháromszázharminchat április hó 26-án alkonyattájban a Rhône völgyét szegélyező 1900 méter magas Mont Ventoux-nak, a Szelek Hegyének embernemjárta csúcsáról két férfi gyönyörködött az elébe táruló tájban. Folyók, völgyek, városok, legelésző nyájak bontakoztak ki a felhőkől, a távolban pedig a tenger és Marseille házai csillogtak. A harminckétéves Petrarca mászta meg öccsével, a későbbi karthauzi szerzetessel ezt a messizi környék felett uralkodó hegyet, melynek nyúlványainál Avignon, lábainál pedig Carpentras városka, a költő diákéveinek színhelye fektött. A középkori ember képzeletében sárkányokkal, szörnyekkel lakott félelmes, természetfeletti világ ezzel a kirándulással esztétikai élvezetet nyújtó, művészt ihlető tájjá, kulturánk részévé változott. Petrarca a kirándulásról beszámoló levelében, mely nemcsak időben, de főkéletességében is a modern irodalom egyik legelső alkotása, találóan fogalmazta meg ezt az átalakulást. „A hegyre menet egy öreg pázsztor óva intette őket a további úttól: „Elmondta, hogy ötven évvel ezelőtt ő is ugyanilyen ifjúi hévvel mászta meg a legmagasabb csúcsot, de mást, mint megbánást és kimerültséget nem vitt haza magával, és sziklák és tövisek szaggatták meg ruháját“... A testi fáradtság és a hiábaaváló erőfeszítés miatt való bosszúság helyett azonban mennyire másként érzett és mennyire mást látott Petrarca:

„Eleinte a szokatlan légáramlástól és a gáttalanul szabad kilátástól elkábultam álltam. Letekintek hátra: felhők gomolyogtak lábaim alatt... A jéggédermedt, hóborította Alpok, bár nagy volt a távolság közöttünk, szinte tapinthatóan közelinek tűntek... Franciaország és Spanyolország határa, a Pyreneusok orma nem látszik innét, nem mintha tudnék valamit, ami közbül áll, hanem az emberi szem gyengesége miatt. Viszont igen tisztán láttam jobbfelől Lyon tartomány hegyeit, sőt balfelől a Marseille-i öblöt, ott, ahol Aigues-Mortes-nál beszögellik, jóllehet mindez néhány napi járóföldnyire fekszik innét. A Rhône maga éppen szemünk előtt kanyargott.“

Szimbolikus jelentőségű tehát Petrarcanak ez a kirándulása: a Mont Ventoux csúcsára középkori ember indult el és humanista, reneszánsz-ember jött le róla. A *táj* élménye; egy gyalogos vándor számára csak fokról-fokra kibontakozó világnak innen felülről varázslatosan és soha nem sejtett összefüggésekben feltáruló él-

ménye megrendítő belső átalakuláshoz vezetett. Petrarca, mint azóta minden érzelmi életet élő ember, aki hegymászás után a csúcson üldögélve mereng, — elgondolkozik életén. Egyrészt élvezi a látványt, másrészt lelkében számot vet önmagával. Akárcsak Dante, ő is érzi, hogy emberélete útjának felén fordulóponthoz ért:

„Ma töltöd be a tizedik évet azóta, hogy gyermekéveid iskolái után Bolognába indultál — szóltam magamhoz ... Bizony még sok kétesertékű, sőt kárhózas dolgot fogok művelni. Mégis amit eddig szerettem, nem szeretem immár. Azaz — nem mondok igazat: szeretem, de nem annyira. Megint nem szóltam igazat: szeretem, de szemérmesebben, szomorúbban. Most végre kimondtam az igazat.“

Ez a fordulóponthoz valóban nem csupán egy ember, de egy egész kultúra életének fordulópontja volt. Ezek a csodálatos sorok bizonyítják, hogy a modern európai irodalom születésének vagyunk tanúi. Petrarca nem csak új módon gondolkodik, de gondolatait új módon közli is: mindent, mindent őszintén akar olvasója elé tárni, a lelkében folyó vívódást is, ennek az elhatározásnak születését is érzékeltetni akarja és tudja.

Az élet értelmén és saját életének célján így tündödvé, a könyvek világában élő Petrarca könyv után nyúl. Még ide is könyvet hozott magával, annak a barátjának ajándékát, kinek ezt a kirándulásról beszámoló levelét írta. Szent Ágoston *Vallomásai* a könyv, ebben a skolasztikus tájékozottságú korban ritka olvasmány. Petrarca találomra felüti — és mint maga Ágoston a tenger partján olvasta egy belső hang sugallatára az élete sorsát eldöntő szavakat, úgy Petrarca ezer évvel később, egy új kor hajnalán, hegytetőn olvassa Szent Ágoston útmutatását:

„És elmennek az emberek megcsodálni a hegyek csúcsait és a tenger hatalmas hullámaival és a szélesen hömpölygő folyókat és az óceán habjait és a csillagok pályáját és nem veszik észre *ön magukat*.“

Igy tanulta meg Petrarca Szent Ágoston útmutatása nyomán észrevenni önmagát. A költő egész életművét az jellemzi és az teszi örökértékűvé számunkra, hogy nem a rajta kívül álló, hanem a *benne tükröződő világot* tárta elénk, hogy önmagát figyelte és mutatta meg nekünk. Petrarca azért eleven irodalom ma is számunkra, nem pedig csak kézikönyvekben felkutatható humanista, mert hatalmas és a maga korában példátlan klasszikus műveltsége és tárgyi tudása alapján nem a latin nagyságokat utánzó epigon volt, hanem ezt a műveltséget mint szükséges — és a maga korában így egészében nem méltányolt — alapot egyéni, szubjektív belső világának lírai feltárására használta fel. E szubjektív önfeltárás irodalmi példáját pedig Szent Ágostonban találta meg. Így kapcsolódik a klasszikus latin műveltség humuszából sarjadó humanizmus keresztény kultúránk legsajátabb hagyományaihoz. Így lehetséges, hogy az „első modern ember“ egész életén keresztül harmonikusan és kiegyensúlyozottan keresztény.

Hogy ez az „első modern ember“ kifejezés mennyire nem csupán irodalmi közhely, hogy Petrarca ma is a legmodernebbek újszerűségével hat, azt az alábbi sorok is megmutatják:

„Azt akarom, hogy olvasóm, bárki legyen is az, csak egyre gondoljon: rám, ne pedig leánya esküvőjére, a szerelmesével töltött éjszakára, ellenségeinek ármánykodásaira, kezeségválalásra, se házára, földjére, pénzesztársolyára ne gondoljon, és hogy — legalábbis ameddig olvas — velem legyen ... Nem akarom, hogy minden megerőltetés nélkül, mellékesen fogadja be azt, amit én nem kis gonddal írtam meg.“ „Végeredményben semmi más nem akartam, mint lelkiállapotomat barátaimmal megismertetni ...“

Ezért tudja Petrarca saját élményét az olvasóval közös élményé varázsolni. Mint a legnagyobb tizenkilencedik és huszadik századi költőknél, nála is élmény, a lelkiállapot kifejezője lesz a táj:

„Hányszor lepett meg engem, magányos vándort a sötét éj kint a földeken, hány nyári éjszakán keltem fel, hogy hálaimát mondjak Krisztusnak és egyedül, vigyázva, hogy a mély álmomba merült háznépet fel ne riasszam, de szívesen ballagtam ki a szántóföldekre, gyakorta pedig a hegyek közelé... Kísértektől és rémektől sohasem féltem, farkast ebben a mi völgyünkben még senki se látott, emberekől nem volt miért tartanom, a pásztorok egész éjen át virrasztottak a mezőn, a halászok pedig a folyón. Ezek daloltak, azok hallgattak.“

Ez a nyári éjszaka mindenkor, minden ember közös élménye, és mégis, mennyire érezzük a leírásból a tizenegyedik századot ...

Petrarca egész életműve annyira hozzánk szól, — vagyis annyira minden kornak egyaránt kedves és becses — hogy minduntalan figyelmeztetni kell magát az olvasónak, hogy a könyvnyomtatás feltalálása előtt egy évszázaddal vagyunk! Mert Petrarca kiadásokról, kritikuskokról (akik, írja, jobb lenne, ha megtanulnának hajózni, mielőtt a hajóstudományt bírálnák), közönségről ír, leveleit kiadja, „mellőzve azonban azokat, melyekben több a kényszerű, külső fordulat, mint a belső élmény.“ — amint azt egy barátjának írja. De hogyan, milyen nyelven írja? Minden eddig idézett sor eredetiben — latin szöveg. Nagyon fontos ezt tudatosítani magunkban, mert ez a stílusa egy *még élő*, formálható nyelv esiszoltan tökéletes stílusa, mely azonban távol áll a Petrarca által is csodált auktorok sokszor barokkosan cirkalmas irányától, attól a stílustól, ami sok humanistát olyan menthetetlenül epigonná merevít. De fontos ezt tudnunk azért is, mert nem csak maga a nyelv, a már Dante által megcsodált vulgáris, olasz nyelv egyszerű használata avatja Petrarcat számottevő „modern“ költővé, hanem *maga a gondolat*, ami latinul szólalt meg, de *új* volt. Ha tehát Petrarca *egyetlen szót olaszul le nem írt volna*, akkor is ugyanaz a jelentőségű író maradna, vagyis az első humanista, az „első modern ember“, újkori kulturánk egyik atyja. Egyébként ez csak paradoxon, mert hiszen Petrarca írt olaszul és ez éppen ebből az írói magatartásból és világnézetéből következik. Aki annyira korábban és annyira az emberek között élt, aki annyira ember volt és embereknek írt, az meg kellett, hogy szólaljon a maga korának nyelvén is. Nem véletlen, hogy Petrarca Dantét

vallotta egyik mesterének, Boccacciót pedig utódának: „Az én ügyem tebenned folytatódik“ — írja Boccacciónak 1359 nyarán.

Petrarca alapvetően lírai egyéniségéből következik, hogy a hétköznapi közbeszédnek a latinnál sokkal közvetlenebb, intimebb nyelvén — szerelmét énekelte meg. Ezek a szerelmes szonettek aztán messzi évszázadokig ösztönző élményei, sőt igen gyakran receptjei lettek egész költőnemzedékeknek. Petrarca lenyűgöző, élményszerű hatása avatta költővé a kedélyes hadifogságban tétlenkedő Kisfaludy Sándort: „Napok jönnek, napok mennek, De bum csak nem távozik ...“

Petrarcának kötetet megtöltő, többnyire szerelmi bánatból fakadó lírája mindig friss és hiteles. A verseket a tizennegyedik századi mindennapi élet meghitt eseményeinek finoman megfigyelt leírásai szövik át, hogy aztán az utolsó sorokban kanyarodjék a költő szerelméhez.

Cihelődik a fakó öregeeske
Elfele már — s hol élte napja mult,
Kis házanépe szive elszorult,
Mert nagyon látszik már, hogy jó az este.

Öreg a csontja, s szállna bár repesve,
A vágy hajtja csak, benne mely kigyult,
Az alkony fénye mikor ráborult —
De hosszú az út, s fáradt már a teste.

Rómába így ér, vágyát végre töltvén,
Hogy látná végre Annak földi képét,
Kit látni fog majd szemtől-szembe Fenn.

S így botorkálok szivemet gyötörvén
A földi nők közt én is: arcod ékét
Egy élő arcon hátha fellelem.

(Rónai Mihály András fordítása a Világ-
irodalmi Antológia II. kötetében.)

Magunk előtt látjuk a halála előtt még egy utolsó zarándok-
latra készülő olasz parasztot: önmagában is szép; az utolsó vers-
szakban azonban a költő az így felidézett zarándoklásnak most
már az olvasó számára hiteles képét hirtelen a saját lelkivilá-
gával asszociálja és előttünk áll a földi szerelmek és keresések
zarándokútján egy magasztosabb égi cél felé törekvő férfi fe-
lejtethetlen — és Petrarca óta hányszor ujrafogalmazott! — képe.

Petrarca jelentőségét már saját kora felismerte. Ebből a szempontból pályája Goethéével rokon: érsekek, kancellárok, uralkodók barátja és tanácsadója, kényes diplomáciai feladatok tapintatos lebonyolítója; 1341-ben Rómában ünnepélyesen költővé koronázzák, mint a költők fejedelmét, az Itáliába érkező császár futárt küld érte. Szavára az egész művelt Európa figyel, tudósok és fejedelmek vetélkednek egymással, hogy levelet vagy néhány írott sort kaphassanak tőle. Levelezését közreadja, gondoskodik róla, hogy ne csak a saját maga, de baráti körének és titkárainak feljegyzései is minél több nyomot hagyjanak hátra róla, a költőről. Eppúgy megvolt a maga Eckermannja, mint Goetheének. És mindez az 1300-as években! Függetlenségét azonban jobban megőrizte, mint Goethe: állandó hivatalt, állami megbízást nem vállalt, magánemberként élt festői szépségű birtokán. Politikai véleményét nem titkolta: lelkesedett Rienziért, a köztársaság vakmerő harcosáért; maró, sőt vakmerő gúnnyal mutatott rá IV. Károly császár hibáira magához a császárhoz írott leveleiben; szüntelenül harcolt az egyházi tisztségeket viselők visszaélései és bűnei ellen, küzdött a pápáknak Avignonból Rómába való visszatéréséért.

Vagyont nem gyűjtött. Végrendeletében lelkét Istennek ajánlotta és a Boldogságos Szűz pártfogásáért könyörgött; egy Giotto-Madonnát hagyott Padova hercegére, mert azt „aki nem műértő, nem becsüli úgysem, az érték viszont csodálják” — és egy „hideg éjszakákon való íráshoz szükséges meleg öltönyre” ötven aranyforintot — Giovanni Boccaccióra.

Születésének 650 éves évfordulója alkalmából ez az írás szerény koszorú sírjára, mely Arqua városában, és szerény hódolat emlékének, mely mindannyiunk szívében nyugszik.

Chateaubriand

HOLTAK ÉS TEMETŐK

(Részletek „A kereszténység szellemé”-ből)

A haldoklók szentsége

A kereszténység fönsége a sir, a másvilág e néma kapuja körül bontakozik ki leginkább. A legtöbb ókori vallás megszentelte ugyan a halottak hamvait, de egy sem gondolt arra, hogy a lelket is előkészítse amaz ismeretlen partokra, ahonnét nincs visszatérs.

Jőjjetek, lássátok az elképzelhető legszebb látványt a földön: lássátok a hívő halálát. Ez az ember már nem e világe, már nem tartozik semmiféle országba; minden kapcsolata megszűnik a társadalommal. Az ő számára végetért az időszámítás, ő már az örökkévalóság nagy korszakától keltezi létét. Egy pap ül ágya fejénél s vigasztalja. Az egyház e szent szolgája lelke üdvösségéről beszélget a haldoklóval; s a fölséges jelenet, melyet az egész ókor csak egyetlen egyszer tudott bemutatni, legelső filozófusának halálában — a jelenet naponta megismétlődik, a legnyomorultabb haladó keresztény szegényes ágya mellett is.

Végül eljön a végső pillanat; szentség nyitotta meg a világ kapuit ennek az igaznak, és szentség csukja be őket; a vallás ringatta az élet bölcsőjében, s a halál bölcsőjében is az ő szép éneke és anyai keze altatja el. Előkészíti számára e második születés keresztiségét; de már nem a vizet választja, hanem az olajat, a mennyei romolhatatlanság jelképét. A szabadító szentség lassankint leoldja a hívő kötelekeit; lelke, félig már elválva a testtől, szinte láthatóvá válik arcán. Már hallja a szeráfok dallamát; már fölkészült rá, hogy elröppenjen a messzeségbe, ahová az isteni remény, az erény és halál leánya hívja. Közben a béke angyala is leszáll ehhez az igazhoz, arany jogaival megérinti fáradt szemét s lágyan lecsukja elnehezült pilláit a napvilág előtt. A hívő meghal, és senki nem hallja végső sóhaját; meghal s már rég nem lüktet a szíve, de barátai némán még mindig ott időznek fekvőhelye körül: azt hiszik, csak alszik; ilyen szelíden szenderült el ez a keresztény.

Imádságok a holtakért

A régi pogányok a szegények vagy a rabszolgák holttestet jóformán minden tisztesség nélkül otthagyták; nálunk az oltár szolgálja épp úgy virraszt az egyszerű falusi halottasháznál, mint az uralkodó ravatalánál. Az evangéliumi szűkölködő, amint kileheli lelkét — nagyszerű dolog! — egyszerre fölséges és szent lényvé válik. Alig lép ki az életből az ajtónk előtt vergődő, utált és megvetett koldús, s a vallás máris arra készítet, hogy fejét hajtsunk előtte. Ráeszmélt megrendítő egyenlőségünkre, vagy inkább talán azt parancsolja, hogy tiszteljük ezt a Krisztus vérén megváltott igazat, aki jelentéktelen és nyomorult állapotából most égi trónra emelkedett; így helyez mindent egy szintre a keresztény

név a halálban; s a leghatalmasabb előkelőség gőgje sem tud más imádságot kicsikarni a keresztény vallástól, mint azt, melyet a leginszégesebb szűkölködő fölött is énekel.

De mily fönsségesek ezek az imádságok! Hol a fájdalom sikoltásai, hol a reménység kiáltásai: a halál panaszkodik, örvendezik, reszket, megnyugszik, sóhajt és esedezik.

Exibit spiritus ejus ...

„Ha lelkük elszáll, visszatérnek a földre, s még aznap megsemmisül minden tervük“.

Delicta juventutis meae ...

„Ne emlékezzél ifjúságom bűneire és balgaságaimra“.

A királyi próféta panasza a szent Arab sóhajaival váltakoznak.

„Ne sujsz immár engem, Uram, mert napjaim olyanok, mint a semmi. Mi az ember, hogy érdemesnek tartod, hogy rávedd szemedet és perbeszállj vele?“

„Ha holnap reggel keresnél, már nem leszek“.

„Ündorodik lelkem az élettől; lelkem keserűségében beszélek ... Napjaid mint a halandók napjai, s éveid mint az emberi idők?“

„Miért rejtetted el tőlem arcodat, miért tartasz ellenségednek engem? Szélsodorta levélen mutatod meg hatalmad és száraz pelyvát üldözől!“

„Az asszonyszülte ember rövid ideig él s eltelik sok nyomorúsággal. Eltűnik mint az árnyék, nincs soha tartós maradása.“

„Éveim hamar elfolynak, s én elindulok azon az úton, amelyen nincsen visszatérés“.

„Napjaim elmúltak és terveim dugába dőltek, szivem reménye szertefoszlott. A sírnak azt mondom: atyám vagy; s a férgeknek: anyám, nővérem“.

Az énekek folyását olykor megszakítja a pap és a kórus párbeszéde.

A pap: Napjaim eltűntek mint a füst és esontjaim porrá estek.

A kar: Napjaim lehanyatlottak mint az árnyék.

A pap: Mi az élet? Parányi füst.

A kar: Napjaim lehanyatlottak mint az árnyék.

A pap: A holtak alusznak a porban.

A kar: De fölébrednek, ki az örökös dicsőségre, ki pedig gyalázatra, hogy megmaradjon abban mindörökké.

A pap: Mindnyájan föltámadnak, de nem mindnyájan úgy, aminők voltak.

A kar: Föltámadnak.

A szentmisében a pap így imádkozik:

„Boldogok, akik az Urban szenderülnek el; mostantól fogva megszabadulnak fáradozásaiktól, mert jótetteik követik őket.“

Amikor a koporsót fölemelik, fölhangzik a fájdalom és reménység zsolttára:

„A mélységből kiáltok Hozzád, Uram, hallgasd meg szavam!“

Miközben a koporsót viszik, folytatódik a párbeszéd:

Qui dormiunt ... Alusznak a porban ... Föltámadnak ...

Ha a halott pap, hozzáteszik: „Áldozat hozott az Úr oltárán örvendezéssel“.

Amikor a koporsót leengedik a sírba: „Visszaadjuk a földet a földnek, a hamut a hamunak, a port a pornak“.

Végül, mikor a rögök hullani kezdenek a sírba, a pap fölkiált

a Jelenések Könyvének szavaival: „Hang hallatszott fölülről s így szólt: boldogok a holtak!”

De az egyház nem csupán ezeket a fölséges imádságokat zengi el a megholtakért: mint ahogyan hófehér leplekkel és virágkoszorúkkal övezi föl a gyermekek koporsóját, hasonlóképpen mindenkor és nem számára megvannak a maga könyörgései. Ha négy fehér gyolcsba öltözött, zöld levelekkel díszített hajú leány valamelyik társuk földi maradványait viszi vállán a templom fehérdrapériás hajójába, a pap az ifjú halott fölött a szüzesség himnuszát recitálja. Hol az Ave maris stellá-t, azt az üde hangulatú éneket, mely a halált úgy tünteti föl, mint a reménység beteljesedését; hol a Szentírásból kölcsönzött gyengéd, költői képeket: „Úgy múlt el, mint a mezők füve: reggel még teljes szépségben pompázott, és estére ime elszáradt“. Nem az a virágszál-e ez, aki „elhervadt, mert az eke éle elvágta; a mákvirág, mely lehajtja fejét a zivatárban?“ Pluvia cum forte gravantur.

És milyen gyászéneket zeng a pap az elhunyt gyermek fölött, kinek apró koporsójánál a zokogó édesanya áll? Azt a himnusz éneket, melyet a három zsidó ifjú mondott a tüzes kemencében, s melyet vasárnaponként napköltekor dalol az Egyház: „Áldjátok az Urat, az Úrnak művei, mindnyájan“. A vallás áldja Istent, amiért a halálban megkoronázta a gyermeket, amiért megszabadította ezt az ifjú angyalt az élet fájdalmaitól. Örvezésre szólítja föl a természetet az ártatlan sirja körül; ezek nem a gyötrelen sikoltásai: az örvezés kiáltásnak föl ajkán. Ugyanilyen lélekkel zengi: Laudate pueri Dominum, ezzel a végső szakasszal: Qui habitare facit sterilem in domo; matrem filiorum lactantem. „Az Úr termékenyíti a meddő házat, hogy az anya örvezze a fiaiban“. Mily fölséges ének a lesújtott szülők számára! Az Egyház megmutatja nekik, hogy a gyermek, akit csak az imént vesztek el, fönt él a boldogok lakóhelyén s új gyermekeket ígér nekik e földön!

A vallás azonban nem éri be azzal, hogy ilyen nagy figyelmet szentel minden egyes koporsónak; a túlvilág dolgait egy általános szertartással is megkoronázza, s ebben egybefoglalja a sírok megszámlálhatatlan lakóinak közös emlékezetét: a holtak hatalmas közössége ez, melyben egymás mellett fekszenek a nagyok és a kicsinyek; a tökéletes egyenlőség köztársasága ez, ahová a síralakony kapuján át csak úgy lehet belépni, ha levetjük sisakunkat vagy koronánkat. Ezen az ünnepélyes napon, amikor Adám egész családjának gyászát tartjuk, egybevegyül a léleknek a régi halottakért érzett fájdalma azzal a szomorúsággal, melyet frissen elhunyt barátainak emlékezte kelt benne. S ezzel valami fölséges szépséget kap a bánat, mint ahogyan egy mai szomorúság is valahogyan ősi jeleget ölt, ha az, aki hangot ad neki, Homérosz régenségi tragédiáival táplálta szellemét. Egyedül a vallás tudta annyira kitágítani az ember szívét, hogy mindazt a sóhajt és szeretetet magába foglalhassa, mellyel halottaink seregének tartozunk.

Falusi temetők

A régi pogányoknak nem volt kellemesebb temetkezési helyük a mai falusi temetőinknél, ahol a rétek és mezők, vizek és erdők: egy egész mosolygó táj veszi körül egyszerű képeivel a földmit-

vesek sírjait. Mily szép látvány volt: a hatalmas tiszafa, melynek már jóformán csak a kérge él, a parókia almafái, a magas fű, a jegenyék, a holtak szilfái, s a puszpángok, meg a vigasz és irgalmasság apró keresztjei. A békés sírok közt állt a falusi templom, tornya hegyén az éberség falusi jelképével. Nem hallatszott itt más nesz, mint a vörösbegy éneke s a bárányok legelése, amint a hajdani pástoruk sírhalmán sarjadt füvet harapják.

E szent helyen át minden ösvény a templomhoz vagy a paplakhoz vezetett; szegények és zarándokok taposták őket, akik imádkozni mentek a csodák Istenének színe elé, vagy az alamizsna kenyéréért az evangélium emberéhez; a közönyös vagy a gazdag nem járt e sírok között.

A keresztteken nem volt egyéb fölirat, mint: Pál, vagy Vilmos, született ekkor, meghalt ekkor. Némelyiken még nevet sem talált az ember. A keresztény földműves épp oly névtelenül alszik a halálban, mint amilyen névtelenek a növények, melyek közti élete folyt: a természet sem vési rá az erdőben a ledólt tölgyek csonkjára nevüket.

Mégis, mikor egyszer egy falusi temetőben bolyongtam, egy sírkövön latin föliratot pillantottam meg. Egy gyermek sírja volt. Megiepett ez a szokatlan pompa; odamentem, hogy megszemléljem a falusi pap műveltségének ezt a bizonyosságát; s ezt olvastam, ezt az evangéliumi mondatot: „Sinite parvulos venire ad me” — „engedjétek hozzám a kisdedeket”.*

* Chateaubriandról és „A kereszténység szelleméről” I. Vigília 1952. épr. 6.

FÁTÓL — FAIG

Irta Mándy Iván

Kivel beszélhet egy öregasszony? — Férje meghalt, fiát meg alig látja. János hivatalba jár, otthon meg csak úgy odaveti a szót az embernek. Annyit mindenestre lehet tudni, hogy örökké huzatban ül, két ajtó között, fáj a feje, — a foga, fájnak az ízületei, igazán nem csoda, ha rövidesen egészen megkopaszodik. Ha otthon van, fekszik a díványon, be kell neki vinni a teát, a porokat, de beszélni nem beszél.

Pedig az öregasszony annyi mindent tudna kérdezni. Mi van odakünn? Mit játszanak a színházban? Igaz, hogy a Damjanich-utcában leszúrtak valakit?

A válasz?

János legyint, grimaszokat vág, — Az embert még itt sem hagyják békén, nem elég „odabent”? Csináljon egy citromos teát!

Az öregasszony csinál egy citromos teát. A kérdéseket lassan elfelejti, egy-egy szó néha elindul benne, de már nem követi semmi, árván bukdácsol. Érthetetlen tekintet mered rá. Jobb, ha hallgat az ember.

Igaz, itt lennének a szomszédok. Özvegy Zanderné a negyedikén több családnak főz, messziről is járnak hozzá. „Az én konyhámnak híre van kedvesem”.

Zanderné Paulát küldte le az öregasszonyhoz, azt a hajlott hátú, repedezettarcú vénkisasszonyt. Paula hat díszszekendőt hozott le Zandernétől.

— ...mert tudja, hogy nálad jó helyen van, még az urad volt, ötven forint darabja. János biztosan megveszi, ő olyan jószívű, a Gellértne is mondta, hogy a te fiad ...

Paula, ott a konyhában, mint egy kínai bűvész kezdte kibontani a szekendőket egyiket a másikkól.

— Nem tudom, — mondta az öregasszony — igazán nem tudom ...

János hangja az ajtó mögül:

— Remélem, nem ment el az esze, hogy megveszi azokat a ragacsokat? Harmincért újat kapok!

Paula hegyes orra megremegett, hosszan szippantott.

— Ahogy gondolod, kedvesem.

Elvonult a szekendőkkel.

Néhány nap múlva újra megjelent.

— Zanderné nem tudja uézni, hogy éheztek! Miért nem kapcsolódtok be az akciójába?

— Milyen akciójába?

— Az ebédeltetésbe! Nagyon olcsón főzne nektek, János ügyis olyan sovány.

— Majd beszélek vele, majd megkérdezem.

— Ó, János nagyon örülne, aztán majd Zanderné is veletek ebédel!

János az ajtó mögül:

— Szóval fizessük az ebédjét?! Szóval még őt is nézzem ebéd közben?!

Paula hurutos szeme még könnyesebbé vált, sértetten remegett a hangja.

— En szóltam kedvesem, én mindenesetre szóltam.

Zanderné még egyszer leküldte Paulát.

— Mikor tartjuk kedvesem a hagyományos összeövetelünket?

Az öregasszony csak nézett.

— Mit ... miről beszélsz?

— Zanderné mondta, hogy rendszeresen össze kéne járnunk adnál teát, meg mondjuk, aprósüteményt ...

Az ajtóban ott állt János.

— Aprósüteményt? ...

Még mondott valamit, de akkor már Paula, mint valami meg rémült bogár, nekivágódott az ajtónak. Valahol a repedésen csúszott ki.

Paula nem jött többet, Zanderné nem üzent semmit.

Az öregasszony egyedül maradt. Olykor még elindult, hogy föl megy Zandernéhez, vagy Paulához, aztán egyszerre megállt a lépcsőn, keze ottragadt a karfán. Az ajtók szürkék és magányosak, nem lehetett bekopogni. Valahonnan a repedezett lépcsők alól sóhajtság hallatszott, csöndes, lassú beszéd csobogása.

Az öregasszony megmerevedett.

Hornusné hallotta onnan lentről. Tíz éve, hogy meghalt Hornusné és most a húsdarálóról beszélt, amit valamikor régen kölcsönadott és amit soha nem kapott vissza.

Az öregasszony lehajtotta a fejét.

— Beadtam Günsékhez.

Hornusné ez nem nyugtatta meg.

— Günsné azt mondta, hogy nem is látta, és különben is, ha tőlem kérsz valamit, miért a Günsékhez adod be? Az urad pedig egyáltalán nem köszön az utóbbi időben ...

Hornusné tovább zúgott, mormogott, mint valami láthatatlan folyó a lépcsők mélyén, a föld mélyén. Régi panaszokat emlegetett, sérelmeket — a mosókonyha kulcsát soha nem kapta meg időben, a macskáját megmérgezték ...

Az öregasszony nem is tudta, hogy került vissza a szobájába. Többet nem indult el, hogy fölmenjen Paulához, vagy Zandernéhez.

Nem volt kivel beszéljen.

Míg aztán az a két férfi megjelent az ablak előtt. Ott álltak a tér hideg, befagyott lapján feketében, görnyedten és mozdulatlanul. A Világ Sértetteje kissé előbbre volt, fázósan összehúzza magát vékony kabátjában. Fejét lehajtotta. Nagyon régen nem szólhatott már senkihez, nagyon régen nem szólhatott már hátra se a barátjához. A Rozoga Alak néhány lépéssel lemaradt mögötte. Kezét zsebredugta, bár az a szakadt zseb igazán nem sok védelmet adhatott. A válla mögül visszasanidított az útra, mintha várna, hogy valaki majd beszél hozzá, vagy legalább egy cigarettát csúsztat a zsebébe.

Az emberek elmentek mellettük. Senkinek sem jutott eszébe, hogy megszólítsa őket.

Az öregasszony az ablaknál állt.

„Hova mehetnek? Milyen ház az, ahová belépnek? Ki várja őket?”

El se lehetett képzelni, hogy valaki kinyissa előttük az ajtót és azt mondja: — Jónapot kívánok!

A két férfi másnap is ott állt a téren, akárcsak harmadnap.

— Vakok — bölintott az öregasszony. — Így botorkálnak előre kéz a kézben.

— Ezt meg honnan gondolja?

Az öregasszony egy csöppet sem csodálkozott, hogy a Rozoga Alak, aki egy kicsit lemaradt a barátjától, megszólalt.

— Még jó, hogy a barátom nem hallotta, ő egy kissé magasan hordja az orrát.

— Azt mindjárt gondoltam — mondta az asszony. — Kicsit később megkérdezte: — Levigyek egy tányér levest?

— Nem, nem, — beszéljünk csak így!

— A férjemtől maradt egy télikabát ...

— Ha a barátom meghallaná!...

A néni már nem is tudta, mit mondjon. Még a végén megharagszik ez a férfi az ablak előtt, aztán továbbáll a barátjával. — De az mégsem haragudott meg.

— Vannak, akik csak úgy beállítanak és mindenfélét kérnek. Maga is azért gondolta rólunk ...

— Igazán nem akartam megbántani.

— Tudja, mi azért más fajtaból valók vagyunk.

— Ó, azt mindjárt gondoltam!

— Igen? És aztán miből? (Csöppnyi gúnyos íz.)

— Azt ... azt valahogy látja az ember. Meg, hogy a barátja olyan büszke ...

— Azért róla is tudnék beszélni ... ! (Ez meg olyan bizalmasan hangzott.)

Egy darabig még elbeszélgettek, aztán sárgás köd ereszkedett a térre és felszívta azt a két szikár alakot. Másnap megint ott voltak az ablak előtt. És aztán mindennap.

Az öregasszony reggelenként kinézett a térre.

— Jóreggelt kívánok!

— Már azt hittem, föl sem ébred!

A Rozoga Alak beszélt. Világ Sértettje elnézett messze az utcák felé, de minden pillanatban várni lehetett, hogy hátrafordul.

— ... aztán majd jól lehord! Nem szereti, ha leállok beszélgetni.

— Talán nem veszi észre.

— Hanem hallja, hogy ez micsoda környék ...! Az éjjel kiraboltak valakit ...

A néni összecsapta a kezét.

— Ne mondja! Itt a téren ...?

— A pengekörműek itt álltak a téren a bódék között, álltak és vártak ...

— Hogy volt az? Mondja már!

— Saguly Borbála háromszor fordult az úton, mindig más férfi kísérte, de, aki kísérte, az többé nem tért vissza.

— Saguly Borbála?

— Tudja, mi volt a trükkje? Leszólította a férfit a megálló-nál. „Csúszik a járda, ha átkísérne ...” A másik oldalon meg már várták a pengekörműek. Köröm, közepén felhasítva, benne a penge, hogy vágja az a zsebet!...

— Pedig igazán olyan esendes környék ... nem történik itt semmi.

A férfi erre nem szólt semmit, de mintha kicsit kételkedne a dologban. Aztán, amikor megszólalt, olyan sértett volt a hangja.

— Akadnak egyesek, akik beállítanak mindenhova. „Ha van egy ingjük, egy kabátjuk ...” Koldulnak, könyörögnek, aztán közben egész jó ruháik vannak.

— Miért mondja ezt?

— Vagy vonaton képeslapot árulnak, Mátranovákról. De miért vegyek én Mátranovákról képet, ha Visegrádon voltam? (Már egész haragos volt a hangja.)

— Úgy érti, hogy maga Visegrádon volt?...

— Miért ne? Talán én nem utazhatok?

— De igen ... hogyan ... hogyan!

— Vagy inkább úgy gondolja, hogy én voltam az, aki képeslapot árult?!

— Dehogy! Dehogy!

— Van, aki más „lemezzel” jön. (A hang kissé megenyhült.)

— Mivel jön?

— Úgy értem, hogy más a szövege. Beállít a kupéba és kezdi: „Tanárember vagyok, a világ legszomorúbb helyéről jöttem, kis családomat szeretném tisztességesen eltartani.”

— A világ legszomorúbb helyéről?

— Az örültek házából. Magának igazán anyját kell magyarázni! De ehhez a szöveghez jó ruha kell. (Bánatos sóhaj.)

— Talán mégis vigyek le egy kabátot?

— Mit gondol! Maradjon csak!

Az öregasszony otthagya az ablakot. „Milyen büszke! Milyen büszke! Az a másik meg se szólal ... de hát mi lesz így velük ...?”

Éjszaka úgy tetszett az öregasszonynak, hogy azok ketten nézik. A Világ Sértettje feléje fordul, hogy lássa azt, aki meg merie szólítani őket.

Az öregasszony reggel alig mert az ablakhoz lépni. De a Rozoga Alak már várta a hírral.

— Lehuktak a pengekörműek!

— Mit mond?

— Dzsippel vitték el az egész társaságot.

— De hát, hogy történt?

— Saguly Borbála megint leszólított valakit.

— Igen ... na és?

— Egy detektív volt!

— Még, hogy ilyet ...?! Egy detektív!

— „Csúszik a járda, ha átkísérne ...” A detektív átkísérte a bódék között aztán ráugrottak a pengekörműek ... de akkor már ott voltak a rendőrök. Mem hallotta a lövöldözést?

— Nem, semmit ...

— Lekapcsolták az egész társaságot.

Az öregasszony megint kérdezett valamit, aztán megint ... Egyik szót lökte a másik után. — A férfi egy pillanatra elhalgalt, aztán megkérdezte:

— Nem unja meg?

A néni orra megremegett, kezével az arcához kapott, aztán maga se tudta, miért, a fiáról kezdett beszélni.

— Itt van mellettem ... és soha ... soha nem beszél! Félek tőle, ha bejön a szobába, úgy tud nézni ...

— Ne törődjön velem!

— Miért nem kérdezhetek meg tőle semmit se?

— Vannak ilyenek, vannak.

— De a fiam! Kínoz ez ... úgy fáj ...

— Ne sírjon kérem!

— Nem ... nem igazán.

— Azt hiszi, másnak nincs semmi baja?

A férfi, ott az ablak alatt, keményen beszélt, gúnyosan. Aztán egyszerre megszoklott a hangja.

— Ha fölnézek egy ablakra, arcot látok a lámpafényben, mögötte ott a család, mindjárt hívják vacsorázni. Én meg ... — na, de hagyjuk!

— Jöjjön föl!

— Mit képzelsz!

— Hát csak, hogy az ablakokról beszélt ...

— Azt hiszi, azért, hogy fölhívjon? Persze, hogy azt hiszi! (Véres sértettség.)

— Nem! Nem!

— Lerak élem egy tányér levest. Hát mit gondolsz!

Csönd. Több szó itt nincs. Az öregasszony elmegy az ablaktól. Másnap megint kezdték előlről.

Az asszony néha attól félt, hogy a férfiak egyszer útrakelnek, botorkálva elindulnak a sűrű havazásban. De aztán a tér halott fehérségéből megint csak kimeredt az a két sovány, fekete alak. Ott voltak akkor is, amikor a hólé csurgott a háztetőkről és a térezernyi apró tócsára esett szét.

— ... hogy nem kapnak valami betegséget!

— Attól magának ne fájjon a feje!

— Nyugodtan leülhetnének a konyhában. Szólhatna a barátjának is.

— A barátom nem szereti a konyhagőzt. (Gyilkos gúny.)

— Be is jöhetnének egy kávéra.

— A szobába?

— A szobába.

— Aztán örökké a padlót nézné, hogy berondítottuk; — alig mennénk el, már fölkefélné, meg nyitná az ablakot. — Ugye, erre semmit sem tud mondani?!

— Istenem, milyen ...

— Azért mégis nagyon derék asszony. (Meleg, barátságos hang.) Jól esik magával elbeszélgetni.

— A barátja soha ... soha egy szót se szól!

— Mi az?! Talán én már nem is vagyok jó? Talán ún már engem? Mondja meg, mondja csak meg!

— Nem, dehogy! — Majd egész váratlanul. — Egy abrosz hiányzik.

— Egy abrosz?! Nagyszerű. Egy abrosz hiányzik?! Én vittem el! (Szikrázó harag.)

— Dehogy maga!

— Különben, miért mondaná? Küldje utánam a fiát, küldje utánam a rendőrséget!

— Miért veszekszik örökké!

- Tessék! Már megint sír ...!
- Nincs senki, akivel beszéljek, és maga is örökké ...
- Nem akartam megbántani, csak hagyja már abba! Nem szeretem a könnyeket.
- Miért ... miért kell, hogy bántsuk egymást ...?
- Mérhetetlen a mi szenvedésünk. (Gúny? Keserűség? Fájdalom?)

Másnap közömbös dolgokról beszélgettek. Hogy két asszony összekapott a téren a marhahús miatt, olcsóbb lett a tojás. Az öregasszony kérdeztetett, a férfi mindenre készségesen felelt, de azért, mintha nem túlságosan figyelne az egészre. A következő napokon is ezt a szórakozottságot lehetett rajta érezni.

Egyszer aztán elfünt az ablak alól. Ő is, meg a barátja, aki egy kicsit mindig magasán hordta az orrát.

Az öregasszony mozdulni se tudott. Nézte azt a két fiatal, medvesen zöld fát ott a téren. Orra az ablakhoz nyomódott, szétlapult. Könnyű pára futotta be az üveget.

INGFOLTOZÓK

*Ülnek az árnyas fa alatt,
kezükből ing és rongydarab,
s az álmos szombat délután
fészkelve zümmög fönt a fán.*

*Kezükből lassan jár a tű,
s az ing mily hosszú életű.
Lehet, hogy új még sose volt,
szakadt folt hátán csupa folt.*

*Két asszony foltoz hallgatag,
s a tűz fölött a krumpli, bab
rotyogva sűríti levét ...
Szépitik mások életét.*

Csanád Béla

ESZMÉK ÉS TÉNYEK Irja Mihelics Vid

A milánói Szent Szív-egyetemnek központi épületül az egykori Szent Ambrus-monostor szolgál, amelyet ciszterciái szerzetesek alapítottak 1498-ban. Innen a tisztelet és ragaszkodás, amelyet az egyetem minden adandó alkalommal kifejezésre juttat Szent Bernát, a XII. század e ragyogó alakja iránt. Idén is, amikor Szent Bernát halálának nyolcadik centenáriumáról emlékeztünk, a Szent Szív-egyetem derekasan kivette részét az ünneplésből, a többi között egy nemzetközi jellegű előadás-sorozattal, amelyet a bernardinus gondolat elismert tudósai tartottak. Az előadásokat azóta nyomtatásban is közzétették. A kötet — mint *Renato Laurenti* írja az *Osservatore Romano*ban — valósággal szintézist nyújtja azoknak a jelentős problémáknak, amelyek Szent Bernát szellemét és századát foglalkoztatták: azt a századot, amely annyi téves megítélés után egyre nagyobbban bontakozik ki, noha még mindig van mit felfedezni benne.

Összesen tíz tanulmány szerepel a kiadványban, Laurenti azonban csak hármát tárgyal behatóbban. Az egyik *Franceschini* professzoré, aki saját korának eseményei közt szemlélteti Szent Bernátot. A másik tanulmány szerzője *Jean Leclercq*, aki Szent Bernát teológiáját, a harmadiké *Sofia Vanni Rovighi*, aki Szent Bernát filozófiáját világítja meg. Laurenti szerint ők hárman nyújtják adataik bőségével és meglátásaik újszerűségével a legtöbb segítséget ahhoz, hogy magunk elé állíthassuk Szent Bernát igazi egyéniségét.

Erjedő világ volt az, amelynek Szent Bernát lett a kovásza. Társadalmi és tudományos életére két fontos tényező hatott. Az egyik az 1122-ben kötött wormsi konkordátum, a másik a nyugati műveltség érintkezése az arab műveltséggel s rajta keresztül az antik göröggel. Említhetjük a különböző új-latin nyelvek kialakulását is, ami egyes országokban már megtörtént, másutt még folyamatban volt. Mindez a XII. századot olyan korszakká tette, amely már nem tudta beérni a hagyományokkal, hanem szorongva tekintett más tájékozódások felé. Világos azonban, ha a „novitas”, az újdonság vonzotta az embereket, nem kevésbé kötötte meg őket a „consuetudo”, a megszokottak súlya. Milyen magatartást tanúsított Szent Bernát a régi és az új között?

Mint *Franceschini* kifejti. Szent Bernát szilárdan meg volt győződve arról, hogy ami a lényegét illeti, mindenben a hagyományra kell támaszkodni. Erről való bizonyossága nyilvánvalóan abból táplálkozott, hogy mindig olyan ismeretek területén mozgott, amelyek tekintetében nem érzett kétséget vagy tévedést. Az ő gondolatainak tartalmát, ámbár megnyilatkozásainak rendkívül egyéni hangja van, az egyház hillelőteményének pontosan meghatározott és biztosan birtokolt igazságai alkotják. S ez természetesen korlátokat is állít szellemének. Szent Bernát őszintén hiszi, hogy vilárosság nem található másutt, csakis az ő világában, s hogy a kutatásnak azok az útjai, amelyek kilépnek ebből a körből, menthetetlenül eltévelye-

désbe, eretnokségbe visznek. Azokban tehát, akik az újat, az eltérőt, a szokatlant keresik, nem is láthat mást, mint veszedelmes és hűtlen embereket. Erre a felkületére vall az a híres epizód is, amelyet Abelard jegyzet fel: Szent Bernát heves haragra gerjedt, amikor meghalotta, hogy a Paraclitus apátság nővérei a Miatyánk recitálásakor a „panem nostrum quotidianum” helyett „panem nostrum supersubstantialem”-et mondanak; haragra gerjedt, holott ellene vetették, hogy ezt a szöveget örököltette meg Máté, az Ur Jézus imájának fültanúja, ez a szöveg tehát történelmileg is, meg nyelvészetileg is fölötte áll a hagyományos változatnak. Politikai nézeteit is könnyen visszavezethetjük a középkor teokratikus elméletére: „Petri uterque gladius, alter suo nutu, alter sua manu evaginandus” (amit így fordítanak: Péteré mind a két kard, egyiket saját kezével húzza ki, a másik az intésére hagyja el hüvelyét.) Szigorúan kulturális téren Szent Bernát állásfoglalása ugyanaz, mint Tertulliané, Nagy Gergeleé vagy Damiáni Szent Péteré: minden kulturának, hogy valóban annak nevezhessük, vallásosnak kell lennie, és csak anyanyiban kultúra, amennyiben összhangzatos a hittel és annak szolgálatával. Szent Bernát szemében tisztá és határozott a szétválasztás vallásos tudás és profán tudás között, s értéket — az isteni tekintély alapján — egyedül az előbbinek tulajdonít.

Vele szemben a „novitas” képviselője Abelard. Az összecsapás köztük összecsapás az eszmék közt is — írja Franceschini —, de ha úgyis látszik, hogy a kornak e két nagy szereplője a legszélsőbb és legellenértétesebb pozíciókat képviseli —

éppen mert ellentétes volt az életük is —, valójában ugyanaz volt a cél, amelyre törekedtek. Hasztalan keseregnek rajta, bizonyos igazságokat csak századok erőfeszítései után ért meg az emberiség, amikor az idő már lecsillapította a viták hevét s a gondolat simán dolgozhatja magába a megfuttatott utat. Abelard és Szent Bernát ellentéte is végeredményben csak arra bizonyosság, hogy mily végtelen nehéz megteremteni a történelemben az egymást megértő egységet még azok között is, akik egyképen Istent és egyházat kívánják szolgálni.

A másik szerző, Jean Leclercq lényegében arra a kérdésre akar válaszolni, hogy megérdemli-e Szent Bernát a „hittudós” nevet. Volt-e neki s hagyott-e hátra írásaiban teológiai tanítást? Szinte kézenfekvő — jegyzi meg Laurenti, aki magát a kérdést „kevésbé újnak” mondja —, hogy az értekezés meglehetősen abban a mederben mozog, amelyet legutóbb a „Doctor Mellifluus” enciklika jelölt meg. Mint emlékeztet, XII. Pius pápa megismétli ebben, hogy Szent Bernát volt az utolsó egyházatyja, s kijelenti: ámbátor utolsó volt, nem kisebb rendű az elsőknél. Szent Bernát egyik atyája az egyháznak — adja elő Leclercq is —, következként teológiája számos pontban érintkezik és szomszédos a többi atyáéval. Ha tehát van patrisztikus teológia, és Szent Bernát nem kisebb az első atyáknál, akkor vitán felül megilleti őt a „hittudós” címe is. S végül ha ő az utolsó az egyházatyák sorában, akkor természetesen, hogy olyan teológia következik utána, amely különbözik az övétől, s ilyen volt kétségkívül a skolasztika. Részletes elemzése során ki is mutatja Leclercq, hogy

Szent Bernát gondolkodásában szóhoz jutnak a teológia összes problémái, és hogy figyelme kiterjed a kinyilatkoztatás egész területére. Teológiai fejtegetéseit azonban nem könnyű nyomon kísérni, már csak azért sem, mert előbb meg kell szokni a nyelvet és stílusát. Amellett nem ismeri a módszerességet, gyakran szenvedélyes és inkább az érzelmi indításokra épít. Összhangban van ez azzal a jellegzetes vonásával, hogy Isten keresésében és az isteni dolgok taglalásában mindent a szeretetre visz vissza, mint arra a központra, ahonnan minden egyéb a megvilágítását kapja.

A bölcsélet művelője — bocsátja előre Sofia Vanni Rovighi, s mint Laurenti hozzáfűzi: méltán — meglehetősen zavarban van, amikor látja, hogy ez a ragyogó szellem ellenefordult a XII. század két legnagyobb filozófusának, Abelardnak és Gilberto Porretanónak. Egyébként is tény, hogy Szent Bernát nagyon gyakran kikelt a bölcselők ellen, amiért mindig új észokokat és érveket keresnek s közben — mint terhükre rója — megfélemlenek a lényegesről. Ennek ellenére azonban filozófiai forgácsok bőven találhatók nála, köztük igen értékesek. Kiváltképen azokon a helyeken, ahol az emberről beszél, akit nagysága és méltósága fölébe emel a Napnak és a csillagoknak. Amiben igazán kiemelkedik Szent Bernát, az az emberi lélek mélyreható ismerete. Hogy az ilyenirányú megfigyeléseknek és tanulmányoknak akkora fontosságot tulajdonít, logikusnak tűnik, mert hiszen vallja és tanítja, hogy végeredményben az erkölcsi problémák adnak értelmet az örökkévalóságra hivatott emberi létnek és

szabják meg e lét értékét. Mint az erények és bűnök pszichológusáról, ma sem mondhatnók Szent Bernátról, hogy elavult volna. Ettől eltekintve — írja Vanni Rovighi — nehéz lenne Szent Bernát bölcséletéről beszélni. Egy mozzanatot azonban mégis ki kell emelnünk, és pedig azt az ismeretelmélet körébe tartozó intelmét, amelyben az emberi ész megismerő képességének határát vonja meg: „Quid enim magis contra rationem quam ratione rationem conari transcendere?” (Mi lenne ugyanis inkább az ész ellen való, mint az észsel törekedni az ész fölé kerülni?) S mint a tanulmány szerzője is rámutat: Szent Bernátnak ezt az észrevételét nem nehéz felfedezni Kantnál és Kierkegaardnál.

A többi tanulmányt Laurenti csak röviden említi. Szó esik még Szent Bernát lelkiségéről, misztikájáról, Mária-tanáról, leveleiről, stílusáról és századának szerzetesi szelleméről. A szerzők sorban: Maur *Standart*, E. *Wellens*, P. *Roschini*, C. H. *Talbot*, Ch. *Mohrman* és *Philibert Schmitz*. Tizedik tanulmányként *Capiano de Azevedo* ismerteti a hajdani Szent Ambrus-monostor régészeti érdekességeit. Bizonyos, hogy a kiadvány, amelyhez *Gemelli*, a Szent Szív-egyetem rektora irt előszót, az idei Szent Bernát-centenarium egyik legmaradandóbb és legértékesebb emléke.

*

Természetbúvárokat mindig izgatott a kérdés: mi a magyarázata annak, hogy a madarak oly meglepő módon tudnak tájékozódni? Annál különösebb, hogy csak a legutóbbi években indultak olyan vizsgálódások, amelyek a puszta feltevéseken túlvezetnek minket. Érdekes vé-

letlen, hogy két kutató szinte egyidejűleg, de egymástól teljesen függetlenül lényegileg ugyanahhoz a kísérlethez folyamodott, hozzá még azonos fajta madarakkal is. Az egyik a kanadai William Rowan, a másik a német Werner Rüppell.

Mindkettőjüknek az az ötletük támadt, hogy feltűnő s így könnyen megfigyelhető vándormadarakat fognak el őszi útjukon, majd vonulási irányukra keresztben fekvő igen távoli helyre viszik s ott elengedik őket. Rowan amerikai varjakkal, Rüppel északkelet európai dolmányos varjakkal dolgozott. Azt akarták megállapítani, vajjon a régi irányban folytatják-e útjukat a varjak, amely esetben nem érhetik el célpontjukat, avagy pedig akként ferdítik el irányukat, hogy mégis odaérkeznek megszokott téli szállásukra. A kísérlet mind a két kontinensen azonos eredménnyel járt: a madarak megtartották eredeti irányukat s elhibázták céljukat. Ebből tehát arra kellett volna következtetni, hogy a varjak, amikor elengedték őket, nem egy határozott célpont tudatában repültek tovább, hanem csupán ösztönösen a beidegzett irányhoz ragaszkodtak. Kiderült azonban, hogy tisztán az irányt követve csak a fiatal varjak vágtak neki a messziségnak, míg az idős varjak bizonyos távolság után általában eltértek ettől az iránytól s ingaszerűen ide-oda csapongva rá is találtak az elmúlt évekből ismert, megszokott tanyára.

Rowan is, meg Rüppell is felpanaszolta, hogy nem tudott akkora számban öreg varjakat szerezni, amennyire a tudományos megbízhatóság okából szüksége lett volna, azt azonban így is megállapíthatónak vélték, hogy különbséget kell tenni

a fiatal varjak és az öreg varjak képessége között. Kétségtelenül megerősítették azóta ezt Jan Perdek holland madártudós kísérletei. Perdek már évek óta seregélyeket fog be azokból a csapatokból, amelyek ősszel a holland tengerpart mentén húznak el, hogy rendszerint a brit szigeteken vagy Belgiumban töltsék a telet, s a madarakat Baselbe és Zürichbe küldi, ahol nyomban szabadon engedik őket. A megfigyelések azt mutatják, hogy a fiatal seregélyek továbbra is nyugat-délnyugat felé repülnek innen, az öregek azonban csakhamar északra fordulnak s rátérnek megszakított útjukra.

Gustav Kramer, a wilhelmshaveni madárkutató állomás vezetője, akinek tanulmányából vettem az eddigieket is, közli most, hogy neki és munkatársainak sikerült felfedezniök a tájékozódásnak azt a módját, amely egyelőre arra nyújt kielégítő magyarázatot, miért tudják az irányt megtartani a madarak. Eszerint bizonyosnak mondható, hogy a madár a Nap állása szerint határozza meg az égtájakat. Csodálatos, de így van. Annál csodálatosabb, mert mi, emberek is, csak akkor vagyunk képesek erre, ha ismerjük a napi időpontot és a Nap állásának megfelelő változását. Akadnak köztünk olyanok, akiknek rendkívül fejlett az időérzékük s így nem szorulnak rá az órára, a Nap vándorlását illetően azonban nekik is pontos számszerűségekre kell támaszkodniok, amelyeket vagy nekik, vagy másoknak előzetesen már meg kellett határozniok. Világos — írja Kramer —, hogy mindezekre az ismeretekre szüksége van a madárnak is, ha a világtájak felől tájékozódni kíván, akár úgy tanulja meg,

akár készen az agyával kapja már azokat. S már az első kísérletek, amelyeket a wilhelmshaveni állomás laboratóriumában végeztek, meglehetősen bizonyossá tették, hogy ezek a csillagászati ismeretek a madár veleszületett felszereléséhez tartoznak.

Egy seregélyfiókat attól kezdve, hogy kivették a fészekből, úgy nevelték fel, hogy soha nem látta a természetes Napot. A kísérleti térséget, amelybe tükör segítségével mesterséges Napot vetítettek, úgy szerkesztették meg, hogy a madár onnan köröskörül csak a szabad eget láthatta. A seregélyt hozzászoktatták, hogy élelmét mindig egy pontosan meghatározott irányban keresse. Kitűnt azután, hogy ezt a begyakorlott irányt sem találja meg s nyomban tehetetlenül válik, míhelyt a Napot eltávolítják a térségből. Ha pedig váratlanul a Nap állását változtatták meg, akkor a seregély a ferdülés szögéhez igazodva tért ki az eredeti és helyes irányból. Messzebbmenő s még jelentősebb volt egy másik kísérlet. A Napot mesterséges fényforrással helyettesítették s ezt a fényforrást ugyanabban az állásban hagyták, a madarat viszont különböző napszakokban engedték útjára. A kísérletezők ebből indultak ki: ha az irányát kereső seregély a Nap állását a napi időpont figyelembevételével értékeli, akkor változatlan napállás mellett is időről-időre más, és pedig előre kiszámítható irányt kell vennie. Ha például keleti irányra volt begyakorolva, akkor reggel 6 órakor a mesterséges Nap felé kell repülnie, déli 12 órakor a Naptól 90 fokkal jobbra, este 6 órakor pedig a Nappal merőben ellentétes irányban. És a seregély valóban így cselekedett!

Mindezeket a kísérleteket számtalanszor megismételték, s az eredmény mindig azonos volt. Vitatni sem lehet tehát, hogy a madár szervezetében egy teljességgel megbízható fiziológiai mechanizmus működik, amely csatlakozhatatlanul felismerteti vele az égtáji irányokat. Kramer azonban figyelmeztet minket: ezzel még közel sem oldottuk meg annak a teljesítménynek titkát, amelyet a madarak a természetes feltételek között nyújtanak. Mert ha a Naphoz való tájékozódás meg is magyarázza azt, hogy a fiatal varjak és a fiatal seregélyek miért őrizték meg a helyváltoztatás után is az előtte megkezdett irányt, még az iránymegtartás kérdésében is vannak mozzanatok, amelyek további vizsgálódásokat igényelnek. Érdekes, hogy ezek közé sorolja Kramer egyes madárfélék éjszakai vonulását is, holott a magamfajta laikus arra gondolna, hogy éjszaka bizonyára a Holdhoz igazodnak.

Az eddigieken is túlmenő s még fogasabb probléma azonban a madaraknak az a tehetsége, hogy messzi távoból is kiszatalálnak elhagyott otthonukba. A galamboknak ezt a képességét, mint tudjuk, már évezredekkel ezelőtt felismerte az ember s azóta is hasznosítja üzenetek továbbítására. Módszeres tudományos vizsgálódások azonban ebben a körben is csak újabban indultak.

Az első komoly kísérletek, amelyeket postagalambokkal végeztek, meglehetősen csalódást keltek. Nyomukban a legközelebbi tudós arra az álláspontra helyezkedett, hogy a postagalamb sokszor bámulatos teljesítményét egyedül a szívós kitartás javára írhatjuk, amellyel a galamb az ismert tájat kere-

si és szerencsés esetben meg is találja. Némelyek csak a postagalambra korlátozták ezt a szelektív vélekedésüket, utalva arra, hogy a postagalamb háziállat s egyébként is olyan törzsből származik, amely különösen nagy utakat soha sem szokott tenni. Mások mindjárt egy kalap alá vették a vad madarakat is, mondván, hogy ezek is csak azért találnak haza, mert már ismerik a vándorlásuk közben bejárt területeket. Ez a lekiéscsinyló nézet csakhamar újabb tápot kapott. Két amerikai kutató, *Griffen* és *Hock*, 1948-ban bizonyos madarakat (német nevükön „Tölpel”, de hogy van-e magyar nevük, nem tudtam megállapítani) vitt el szigeten fekvő költési helyükről; jóval odább azután a kontinensen engedték és repülőgépen követték őket. Külsőjükben a irányhoz hasonló, messziről felismerhető nagy madarak ezek, amelyekről fel lehet tételezni, hogy soha sem kalandoznak el a kontinens fölé. Az eredmény az volt, hogy amikor útnak engedték őket, egyáltalán nem abban az irányban repültek tova, amelyben a szülőföldjüket lehették volna,

Körülbelül ugyanebben az időben fogtak hozzá Kramerék a wilhelmshaveni állomáson, hogy kísérleti célokra maguk tenyészessenek postagalambokat. Ők azután — írja Kramer — hamarosan megbizonyosodtak arról, hogy a tudomány nem érheti be az eddigi magyarázattal, amely csupán a madarak keresgélésére és helyismereteire épít. Neves galambkedvelőktől is kaptak olyan jelentéseket, amelyek megerősítették, hogy teljesen gyakorlatlan fiatal galambok is már az első alkalommal haza találtak. Azt már 1950-ben sikerült kimutatnia Kramernek,

hogy a galambokat be lehet tanítani az égtájakra. Repülésük pontossága és hazatérésük gyorsasága és biztossága növekszik, ha fokozatosan távolabbról, de ugyanabból az irányból küldik haza őket. Ha viszont váratlanul keresztben viszik el őket ettől az iránytól, akkor aránytalanul több időre van szükségük, míg megtalálják otthonukat, mert eleinte hosszabb-rövidebb ideig a már begyakorolt irányban repülnek. Nyilvánvaló azonban, hogy az égtájakra való beállíthatóság, aminek feltétele a bennük működő és már bizonyítást nyert fiziológiai mechanizmus, még nem magyarázat a megfigyelt jelenségekre.

Igy került sor 1951-ben egy további nagyszabású kísérletre, amelyhez 46 galambot használtak fel. A galambokat, amelyeknek addig csak 15 kilométeres körzetben volt repülési tapasztalatuk, igen nagy messziségből a giesseni Gleiberg-vár tornyáról engedték útjukra. A távolság légvonalban 320 kilométer volt, ami fizikailag is komoly próbára tette a galambokat, hiszen csak sétarepüléshez voltak szokva, Kramerék el voltak készülve arra, hogy egyetlen galamb sem fog a maga erejéből hazaérni. Csupán arra számítottak, hogy előbb-utóbb idegen ducokban keresnek menedéket s így a wilhelmshaveni állomás a galambok zöméről majd csak hírt fog kapni; a lelőhelyek fekvéséből azután megállapíthatják, hogy valóban mozgatta-e a galambokat valami — ösztönükben rejlő — határozott hazatérési hajlam és tehetség.

Az első meglepetés az volt, hogy mind a nyolc galambesport, amelyeket egymástól függetlenül röpitettek fel, nyilegyenesen észak felé szállt tova, tehát abban az irányban, amely-

ben az elhagyott otthon feküdt. A másik és még nagyobb meglepetés az lett, hogy a 46 galamb közül 30 már aznap hazaért. És pedig olyan rövid idő alatt, hogy útjuk tartamát meg sem állapíthatták, mert miután inkább nem számítottak, mint számítottak a galambok visszatérésére, nem is gondoskodtak kellőképen megfigyelő szolgálatról. Egy évvel később azután, amikor a kísérletet — természetesen újabb galambokkal — megismételték, kiderült, hogy legnagyobb részük alig valamivel több, mint négy óra alatt tette meg a hatalmas utat.

A wilhelmshaveni kísérleteket csakhamar lefolytatta a *Matthews* által vezetett cambridgei madártani állomás is. Ezek a kísérletek hasonló eredménnyel végződtek. Cáfolhatatlanul beigazolódtott tehát a galambtegyész-töknök az a tapasztalása, hogy a postagalamb, bárhol röptik fel, nyomban a helyes irányban indul hazafelé. Hogy akadnak olykor tehetségtelen galambok is, vagy hogy nem mindig sikerül hazatérniök — akár mert rossz az idő, akár mert testileg sem termettek rá a feladatra — mit sem változtat ezen az igazságon.

Mint már mondtuk, teljességgel bizonyos, hogy a madarak a Nap szerint tájékozódnak s tisztában vannak a szélirózsával. A Nap így ugyanazt a szolgálatot végzi számukra, mint az ember számára az iránytű. Világos azonban, hogy pusztán az iránytűvel kezünkben, vagyis ha nincsenek egyéb ismereteink is, mi sem találánk el soha a célponthoz. Valószínű tehát, hogy a Nap az irány megmutatása mellett még más szerepet is visz a madarak életében. Erre gondolt Kramer, annál is inkább, mert elméletileg meg is van rá

a lehetőség. Elképzelhető ugyanis, hogy a madár nemcsak az irányt határozza meg a Nap állásából, hanem — az emberi technika kifejezését használva — „navigál” is a Nap mozgása szerint.

Tudjuk jól, hogy a csillagok után való hajózást, ami egyik alkalmazása az asztronómiának, már a legrégebb idők tengerjárói gyakorolták. A módszer azóta is megmaradt, csak éppen tökéletesebb lett. A mai műszerek ugyanis oly pontossággal határozzák meg a csillagászati időt és a csillagok magassági szögét, hogy az esetleges hiba nem is okozhat érzékenyebb zavart. Feltehetjük-e azonban, hogy a madár a nappála alakjából, valamint ennek és a napi időpontnak viszonyából következtetni tud a maga földrajzi helyére?

A kísérletek, amelyeket Kramerék ebben az irányban végeztek, alaposan rácafoltak erre a feltevésre. A kísérletekhez használt galamboknak nem adtak alkalmat arra, hogy a felszállás előtt megfigyelhessék a nappályát, s olyan időpontban engedték őket útjukra, amikor a Nap magassága itt pontosan ugyanaz volt, mint otthon, amikor onnan elkerültek. Annak ellenére azonban, hogy a napmagassággal így semmit sem kezdhettek, a galambok mégis habozás nélkül nekivágtak a helyes iránynak. E pillanathban tehát — írja Kramer — nem éppen derülátóan ítéltük meg a „naphajózás” feltevését. Vannak ugyan kutatók, akik lehetségesnek tartják, hogy a galamb már abból a parányi szögtöredékből is tud következtetni, amelyet a Nap egy-két perc alatt leír, ez azonban alighanem túlzott igény velük szemben.

A kérdést tehát, hogy mi ala-

pon találnak haza a madarak, egyelőre nyitottnak kell tekintennünk. Tanulmányozásába azonban mind több kutatóintézet kapcsolódik be. Sőt már „parapszichológusok” is kísérleteznek, akik nem tartják lehetetlennek, hogy valami módon az otthonnak képét vagy megszokott hangjait érzékelik nagy távolságból is egyes madarak.

Az utóbbi időben ismételt hallottunk arról, hogy műtéttel választottak szét úgynevezett szíami ikreket. Így hívják tudvalevően azokat az ikreket, akik összenőttek jöttek világra, és pedig annak következtében, hogy olyan szövet-hid képződött testük között, amelyen keresztül egymásba kapcsolódik a vérkeringési rendszerük. Az összenövés többnyire szimmetrikus, vagyis a szövet-hid hasonló testrészeket köt össze. Ha csak kisebbmértvű és felületes az összenövés, minél korábban nyúlnak hozzá, annál könnyebb megszüntetni, a mélyebben és nagyobb területen összenőtt ikrek azonban ritkán maradnak életben. A legújabb sebészeti eljárások ugyan már ezen a téren is nagy és biztató haladást értek el, a statisztika azonban még mindig azt mutatja, hogy súlyosabb esetekben a szétválasztott ikrek egyike rendszerint meghal. Érthető tehát, ha katolikus moralisták is figyelmesek lettek a dologra.

Miként vélekedünk az erkölcsi megengedhetőség szempontjából ezekről a műtétekről? — tette fel a kérdést az *Universe* is, és az általa megkérdezett teológusok véleményét a következőkben foglalja össze:

A katolikus tanításból indulva ki, minden további nélkül megengedettnek kell nyilvánítani a műtétet, ha aránylag kis

kockázattal jár az ikrek bármelyikének életére. A csekélyebb mérvű kockázatot ugyanis elégségesen igazolja a szétválasztásból eredő jótétemény. Ezen túlmenően azonban még nagy kockázat esetén is megengedettnek mondhatjuk a műtétet, mint-hogy igen nagy fokú a gyötrellem is, amely egyébként az ikreket sújtaná. Általános elv ugyanis, hogy bárki alávetheti magát olyan műtétnak, amely hálalos veszedelemmel jár, feltéve, hogy másként csak az egész életén át tartó szenvedést választhatná.

Ha tehát a műtetre vállalkozó, hozzáértő orvosok kijelentik, hogy észszerűen számításba vehetik a teljes sikert, akkor az a körülmény, hogy a teljes sikernek ezzel a kilátásával együtt fennáll az a komoly lehetőség is, hogy egyik vagy másik iker meghal a műtét nyomán — nem változtat az erkölcsi megengedhetőségen. Ha gyermekekről van szó, a szülőknek kell ilyenkor határozniuk, miután kellő tájékoztatásban részesítették őket. Abban az esetben viszont, ha olyanok a körülmények, hogy bizonyosra kell venni, vagy minden valószínűség szerint bekövetkezőnek kell tartani akárcsak az egyik iker halálát is, a katolikus erkölcs tan még akkor sem tekinti megengedhetőnek a műtétet, ha a megmaradó másik iker ezáltal rendes élefeltételek közé kerülhet. A katolikus álláspont szerint ugyanis az ilyen műtét egy ártatlan személy közvetlen megölését jelentené, amit az erkölcs tan semmi körülmények között sem engedhet meg.

Ez az erkölcsi tilalom áll fenn például azokkal az ikrekkel kapcsolatban, akik a mellkas alatt akként nőttek össze, hogy

szétválasztásuk esetén csak az egyikük rendelkeznék ép és teljes testtel, míg a másik iker, akit amputálni kellene, életképtelenné válnék. A katolikus erkölcsstan ilyenkor azt parancsolja, hogy mellőzzük a műtétet

s tegyünk meg minden lehető, hogy az ikrek mindaddig életben maradjanak, amíg Isten akarja, hogy éljenek. Az eredeti számi ikrek is, akik 1811-ben születtek, 63 éves korukban, 1874-ben haltak meg.

A KIS ÚT

Nem tudok végleges álláspontra jutni a kéréstől való imádságot illetően. Hiszem, hogy kéréseinkkel az Ur Istenhez kell fordulnunk, de mélyen meg vagyok győződve az életben uralkodó törvényszerűségekről is. Amint a nappal után az éjszaka következik, úgy követi a mértéktelen evést az elrontott gyomor, a könnyelmű, hegyelő életmódot a nyomor. Vannak aztán rejtettebb törvényszerűségek is, melyek lassabban, vagy kevésbé láthatóan, de mégis csak érvényesülnek; bizonyos modor, idegállapot, jellem, stb. határozott visszahatásokat vált ki az emberekből, mondhatnám még a dolgokból is. Itt nem segít semmi ima, a dolgoknak így kell történni, mert ez a belső törvényük. Akkor pedig minek imádkozzam?

Világos, hogy Isten a mi kérésünkre nem változtatja meg a mikrokozmosz és makrokozmosz örök törvényeit. Nem mintha nem tehetné, — Ura ő a törvényeknek, hiszen Tőle valók — hanem, mert nem cselekszik öletszerűen, és mert én nem vagyok méltó, hogy érettem csodát tegyen. De hiszen nyilván nem is ilyen természetű kérésekről van itt szó elsősorban. Hanem vannak esetek, amikor valami történhetik így is, meg úgy is. Szabad, sőt kell is hinni, hogy ebben az így vagy úgyban a mi imánknek is lehet szerepe. Természetesen nem úgy, mintha csak fel kellene venni az ima telefonkagylóját és Istennel közölni az elintézés azon módját, melyet jelen esetben óhajtunk. És úgy sem, mintha volna bizonyos imaformulák, amelyek

kel Istent rá lehet venni, sőt kényszeríteni, hogy tegye meg, amit mi jónak látunk, és változtassa meg akaratát. Ez babona volna, vagy mágia, — a valóság torzképe.

Hogy miért kell mégis kérnünk az Ur Istentől valamit? A felelet nagyon egyszerű. Ha hiszem, hogy az Isten Isten, akkor vallom, hogy Ő az összes javak (egészség, siker, jólét, stb.) ura. Ha tehát ezek közül akarok valamit, azt kérem kell Tőle, mint ahogy a gyermek szüleitől, a barát barátjától, két szomszéd egymástól kérni szokta azt, amire szüksége van és megkaphatja tőle. Sőt a meghívott vendég, akitől a legnagyobb szeretettel kérlek, hogy mit parancsol, azt feleli: kérem ezt vagy azt. Csak az Istennel szemben ne volna kötelező az elemi illem?

Az pedig, hogy Isten meghall-

gatja imánkat, egyáltalán nem jelenti, hogy Isten megváltoztatja szándékait (ezt a szándékot nevezzük törvényszerűségnek), hanem azt, hogy imánk kezdettől fogva bele volt kombinálva az Úr Isten tervébe. Amikor Isten megrajzolta terveit, sok-sok tényező összeállása adta meg vonalainak irányát; ezek közül egy a mi imánk is. Az Úr Istenről azt mondjuk, hogy „előre látja” a dolgokat, de ez is antropomorf kifejezési mód: Isten nincs az időben, Istennél nincsen sem múlt, sem jövő, tehát „előre” sincs, Istennél csak jelen van. A kezdetleges zenekar karmestere először egyenként veszi át egymás után a hangszerekkel a partitúrát, de az ő lelkében kezdettől és állandóan ott cseng egyszerre az egész mű minden hangszere.

A kérő ima tulajdonképen minden esetben (néha talán öntudatlanul, de mégis) hódoló és dicsőítő ima is. Mert attól kérünk, akinek *van*, aki rendelkezik, aki jóságos, aki hatalmas. Istentől kérni annyit jelent, mint mindezeket elismerni és Előtte meghódolni.

De önmagunk és embertársaink felé is van jelentősége a kérő imának: egyszerű és alázatos vallása ez az emberi közös sorsnak. Közös emberi adottság u. i., hogy aki bajban, veszélyben, gondban van (akár maga, akár akiket szeret), szabadulni akar ettől: izgalom fogja el. Már most van, aki fűhöz-fához futkos vigasztalásért, tanácsért, segítségért, kér, könyörög, követel: akárhányszor terhére is van embertársainak folytonos panaszaival, igényeivel, énközpontiságával. És vannak mások, akik elhallgatják bajaikat, önmagukról elterelik a figyelmet; mai nyelven szólva öntudat alá

nyomják a bajt, De erősségük sokszor csak látszólagos: tudatalatti rekompenciákat keresnek, kemények és szigorúak, házsártosok és igazságtalanok lesznek, és ha mással nem, belső göggel és kevélységgel egyensúlyozzák ki lelkükben azt, hogy nem öntötték ki szívüket valakinek.

Mennyivel nemesen-egyszerűbb aggódó, reménykedő igazi embernek lenni, de aggodalmiukat és reményeinket nem emberek, hanem Isten elé vinni, kérő imádság alakjában. Mert a mi Istenünk nem akarja, hogy érzéketlen fajankók legyünk: megengedi, hogy amikor remeg a szívünk és forr a fejünk, megjelenjünk Előtte, elmondjuk, elpanaszoljuk, elsirjuk Előtte ami bánt és orvoslást kérjünk Tőle. Némelykor hosszú ideig úgy látszik, mint ha nem akarna meghallgatni bennünket, végül az állhatatos imára, vagy sokak együttes imájára mégis megadja, amit kérünk. Ez természetesen nem jelenti, hogy bizonyos ima mennyiségre volt szükség, hanem azt, hogy az Úr Isten a meghalásatandó ima reménye által hosszabb időre akart magához és embertársainkhoz kapcsolni bennünket. (Az emberi közösségvállalás egyik legszebb megnyilvánulása az egymásért való ima.)

A legfontosabb a kérő imádságban az, ami a getszemáni zárvótételben virágozik ki: „Atyám, ha lehetséges, müljék el tőlem ez a pohár, mindazonáltal ne az én, hanem a Te akaratod legyen.” Örök formulája ez a helyes kérő imádságnak. Igen, vannak törvényszerűségek, vannak történések, amelyeken az Isten nem változtat; Ő alkotta ezeket a törvényeket, Ő tervezte meg a történeteket, — és Ő tudja, mit mi-

ért rendelt el így és nem más-ként. Nekünk felfoghatatlanok az Ő rendelkezései és kifürkészhetetlenek útjai. Eléje járulánk, mivel Ő nekünk Atyánk és el-sírjuk Előtte bánatunkat, mivel gyermekei vagyunk: Ő majd elintézi ügyünket, úgy, ahogyan nekünk legjobb — ha ez nekünk átmenetileg szenvedést jelent is. Ha odáig felemelkedünk, hogy „ne az én akaratom legyen, hanem a Tied”, akkor elérünk a legmagasabbra, ahová ember elérhet: belesimultunk az Isten akaratába, egyesültünk Vele, ha gyarló ember létünkre nem is részesültünk valami misztikus elragadtatásban.

De alázatosan hívő ember számára ez a probléma nem is lehet igazán probléma, mert előbb-utóbb eszébe jut, hogy Az, aki magáról azt mondta, hogy Ő az Ut, az Igazság és az Élet. — Ő mondotta nekünk: „kérjétek és adatik nektek”. Hogy milyen gyorsan, milyen mértékben, milyen formában, azt nem mondotta hozzá. Mindenesetre az Ő getszemáni imáját „nem” hallgatta meg az Isten. Mert abból a „meg-nem-hallgatás”-ból kellett születnie a megváltásnak. Krisztus meghallt a kereszten. — de aztán — harmadnapra — feltámadott.

NAPLÓ

TEMPLOMI PLAKÁTOK. A remete-kertvárosi egyházközség a templom egyik oratóriumában plakát-kiállítást rendezett. Sokakat talán meglep a dolog: hogyan lehet — kérdezik — közös nevezőre hozni a templomot és a plakátot? Mit keres a plakát a templomban? Minderre meggyőző feleletet ad az ízléses és nagyon tanulságos kiállítás.

De hát hogyan is került egyáltalán a plakát a templomba? A kertvárosi templomnak nagy előcsarnoka van, s a nagy előcsarnokban nagy hirdetőtábla; ez bizony igen üresen hatott az idő-ről-időre adódó néhány plebániái hirdetéssel. A lelkipásztor — ő maga beszéli el — amikor Kertvárosba került, tünődni kezdett rajta, hogyan tüntethetné el ezt a bekeretezett „ürességet”, amiben amellet, hogy elrontotta a falfelületet, volt valami lehangelő is, valami, amiből az élet pangására lehetett következtetni. Hátha egy jó rajzzal, ügyes képpel segíthetne a dolgon? S mi más illenék templomba, mint liturgikus-témájú ábrázolás? S az mi egyebet választhatna tárgyául, mint az éppen közelgő ünnep, vagy az éppen folyó ünnepkör egy-egy gondolatát és szimbólumát? A hívő bejön a templomba, talán nem is buzgalomból, csak éppen megszokásból. Belép, körülnéz; nyomban szemébe tűnik a táblán a rajz, a fölírat: ami új, azt rögtön észrevesszük. Megnézi, elolvassa; azt az egy gondolatot, amelyet az előcsarnokban olvas, beviszi magával a templomba; s legalább azt az egyet haza is viszi magával a templomból.

Így született meg a kertvárosi plakát, majd plakát-sorozat. „A

vasárnapi szentmisének legalább egy gondolatát használd föl lelki életed alakításában" — hirdeti a kiállítás első részének fölírata. Ez a rész plakátjaival a liturgikus éven vezet végig, ádventtől ádventig. Egy kiemelt szimbólum, jó grafikus megoldásban, s egy mondat a vasárnapi vagy ünnepi szentmiséből. „Vigyázz, hogy a világosság, mely benned vagy, sötétséggé ne legyen". Valóban csak egy mondat, profán szóval így is mondhatnánk: egy „slogan". De talán elég is ennyi: minden vasárnapon, minden ünnepen egy-egy mondat, célnak, programnak.

A jó dolgok rendszerint az élet szükségleteiből, szinte véletlenül keletkeznek. De ha egyszer megszülettek, életképes gyermekek módjára hamar növekszenek. Vigyél magaddal egy mondatot: de aki magával viszi ezt a mondatot, aki el-elfűnődik napközben, hétközben ezen a mondaton — akár mert gondolkodik rajta, akár mert észébejut — az már elmélkedik, ha egyszerűen, mondjuk primitíven is; az már — bár talán még csak elemi fokon — lelki életet él. Nos: segítsük őt a lelki élet útján. Segítsük plakátokkal. A mai ember nem ér rá, nem szereti a hosszú prédikációt, nincs türelme bonyolultabb gondolatmenetek végigkövetésére; aztán meg azt se szereti, ha nagyon a szájába rágják a dolgokat. A plakát kitűnően megfelel tehát ennek a modern embernek: egy gondolatot ad neki, jól megjegyezhető, frappáns fogalmazásban, és ami nagyon fontos: személytelenül. Itt nem „tanítják", nem „oktatják"; s itt ő sem kritizálhat. Elolvassa a fölírást és vagy megjegyzi, vagy nem. Mintha a Jóisten váratlanul eléje vetítene egy igazságot, tanácsot, vagy csak életbölcseséget. S mintha ugyanez a fény ugyanabban a pillanatban — de csak egy pillanatra — megsejtetné az életünkben résztvevő, bennünk lakó vagy bennünk váró Úr Jézust is. Menten minden érzelmességtől, (amitől a mai ember talán mindennél jobban irtózik), tárgyilagosan és körülményeskedés nélküli rövidezséggel. És közérthetően, egyszerűen. Mert ezek az igazságok, mondhatjuk, köznapi igazságok. A mindennapok, az utca emberének valók. „Belső életed alakításában keresd és kövesd az Úr Jézust" — hangzik a kiállítás e második, „lelkiéleti" részének fölírata. És ilyen „plakátokon" akad meg a figyelem: „A szentáldozás csak annyiban különbözik a menyországtól, hogy a szentáldozásban Jézus van a mi szívében, a menyországban pedig mi leszünk Jézus szívében". — „Isten szolgálatában nem léteznek csekélység" — „Az ember mindenütt szent lehet, ha komolyan akarja". S hogy mindez mennyire valóban a „kisembernek" szól, azt csak még inkább hangsúlyozza az a plakát, mely közli „egy kis varrónő tanítását arról, hogyan szöhetjük át napunkat Isten szeretetével" — alatta ezzel a kérdéssel-felelettel: „Hát így is lehet élni? Csak így érdemes élni".

Ez a lelkiéletet élő ember azonban benne él a világban. Hogyan éljen ott? Erre vonatkozik a kiállítás harmadik része, ezzel a fölíráttal: „A krisztusi magatartás a leghatásosabb apostolkodás". S itt azután a plakátokon találkozunk Babits-idézettel a „Jónás Könyvé"-ből, Deák Ferenc mondásával arról, hogy leg-hívebb barátja a lelkiismerete, Ady, Böhme, Tolsztoj, Seneca, Platon, Leibnitz, Descartes és mások vélekedésével Istenről, Gandhi tanításával, vagy ezzel a megszívlelendő figyelmeztetéssel: „Beteg van a háznál? Gondoltál arra, hogy a lelke is gyógyulásra

áhitozik?“ És: „Amikor megszületél, mindenki mosolygott, csak te sirtál. Légy rajta, hogy amikor meghalsz, mindenki sirjon, csak te mosolyogj.“ És: „Szeretessétek meg magatokat az emberekkel, hogy általatok megszeressék az Istent“. Találunk végül itt egy „vasúti menetrendet“ is a menyországba, azzal, hogy vonat minden órában indul s igyekezzünk, nehogy lemaradjunk, gondoskodjunk megfelelő poggyásról — és sokan bizonyára megmosolyogják ezt a naivnak tetsző hasonlat-játékot. Mert még kocsiosztályok is vannak ezeken a mennyei szerelvényeken. A párnás — mondja a plakát — a szeretet, hűség, ártatlanság, vértanúság. A fapados pedig — s ugyan kif nem gondolkoztat el ennek a látszólag gyermekded megállapításnak a mély értelme: — a fapados a bűnbánat. Egy megkapó mondat, amely bizonyára nagyon sok embernek az emlékezetében megmarad. Ahogy törődötten, fáradtan, sok-sok megállással utazunk a cél felé; és fáradtságunk nem értelmetlen, mert „fapados: a bűnbánat“.

A kiállítás negyedik csoportja a Mária-év, ötödik a gyermekek plakátjait mutatja be; az utóbbiak tele vannak jó pedagógiai érzékre valló kedves ötletekkel.

Mondjuk el végül — a templom lelkipásztorának elbeszélését közvetítve — hogyan lett a plakátokból — kiállítás.

Egy délutánon egy nyugtalanul ide-oda járkáló férfi tűnt föl a templomban. Szemlátomást keresett valamit. Végül bekopogtatott a sekrestyébe. Elmondta, hogy feleségével vasárnapi kirándulásukról jövet betértek a templomba s ott olvastak egy plakátot, mely nagyon megragadta az asszony figyelmét; később, otthon is sokat emlegette. Most beteg, kórházban fekszik; s holnap látogatónap; ő, a férje, szeretne örömet szerezni neki azzal, hogy elviszi ennek a plakátnak a szövegét. Azt keresi, de hiába; voltaképpen nem is tudja, mit ábrázol, miről szól; csak arra emlékszik, hogy minden sora így kezdődött: „Ne legyen“... A sekrestyében csakhamar előkerítették az azóta már raktárba került fölíratot, részleteket egy egyetemi hallgató lelki naplójából: „Ne legyen reggeled szívből fakadó ima nélkül. Ne legyen munkád jószándék nélkül. Ne legyen örömed halás felpillantás nélkül“...

Ez a kis eset vetette föl először a kiállítás gondolatát: bemutatni egyszerre az összes eddigi plakátokat, hogy mindenki leír-hassa azt a szöveget, amelyik a legjobban megragadja. Egy második eset aztán tetté érlelte az ötletet. Hosszú idő óta megfigyelték, hogy egy férfi minden második héten ellátogat a templomba, sokáig áll a hirdetőtábla előtt s leírja az új plakát szövegét: Egy ilyen délutánon úgy adódott, hogy csak ketten voltak a templomban, ő és a lelkipásztor. A férfi akkor azt mondta neki: „Én ezekből a plakátokból élek két hétig. Ezek adják a lelki táplálékomat. Minden két hétben leírom a szövegüket, s aztán azon a tizennégy napon át naponta elgondolkozom rajta“.

A kiállítás izléses és szép. A szeretettel csinált dolgok derűje árad belőle. Azé a keresztény lelkiületé, amely tudatosan vállalja a maga „kis útját“, annak a Lisieuxi Szent Teréznek a nyomában, akinek szép szobra ott áll a kertvárosi templomban, s akinek lelkisége él a kertvárosi egyházközségben. (r.)

A KATOLIKUS ORVOSOK NEMZETKÖZI KONGRESSZUSZA az idén Dublinben tartotta üléseit ezzel a középponti témával: „Demográfia és orvosi gyakorlat”. A viták a világ legkiválóbb katolikus szakembereinek részvételével öt albizottságban folytak. Gedda olasz professzor, a katolikus orvosok nemzetközi egyesületének elnöke megnyitójában hangoztatta az erkölcsi elvek érvényesítésének fontosságát az orvostudományban, szemben a fajelmélettel, melynek hamisságát — mondta — az összehasonlító genetika megföllebbezhetetlenül kimutatta, és szemben minden születéskorlátozásra irányuló törekvéssel. Az ír dr. Deeny áttekintette a demográfia újabb eredményeit s megállapította: annak ellenére, hogy az emberiségnek a népesedés egyre súlyosabb problémáival kell szembenéznie, ez a tudomány vajmi kevés haladást tett az utóbbi időkben. Pedig — mondta — a demográfia elhanyagolásának a gyakorlati népesedés-politikában is végzetes következményei lehetnek. Az államoknak is támogatniuk kellene a demográfiai kérdések tanulmányozását, hogy így is hozzájáruljanak mind a népek jólétének emeléséhez, mind a világ békéjének és gazdagságának előmozdításához.

Többen foglalkoztak a születésszabályozás kérdésével. Az angol dr. Donovan figyelmeztette az orvosokat, álljanak állandóan készen rá, hogy megcáfolják azokat, akik szembeszegülnek a természet elemi törvényével, akár egyes országok parlamentjeiben, akár az orvosi sajtóban jelentkeznek. S itt — mondta — különös felelősség nehezedik azokra az orvosokra, akik bárminő tanácsadói szerepet töltenek be akár kormányok, akár egyes városok vezetői sége mellett. Őt francia szakember, az ismert pap, Emile Riquet és négy orvos, dr. Benard, Grenet, Tamair és Trencollieres beszámolt azokról a gazdasági, orvosi, eugenetikai és demográfiai érvekről, melyeket a születéskorlátozás hívei az utóbbi időkben fölhoztak. Utána a mexikói dr. Martinez az úgynevezett terapeutikus abortus kérdéssel foglalkozott erkölcsi, jogi és orvosi szempontból. Kijelentette, hogy ez a gyakorlat ellentétben áll az orvostudomány minden törvényével és hagyományával, azonfölül tudományos szempontból sem igazolható.

A japáni dr. Mroiguchi a túlnépesedett területek életmezésének sokat vitatott kérdéséről beszélt. Országa túlnépesedésének egyik követelménye — mondta — a fogamzás-megállítás és a magzatelhajtás törvényes megengedése lett. Az Egyház ezt — természetesen — a legélesebben elítéli s a probléma levezetésére inkább ajánlja a kivándorlást, ez viszont olyan kérdés, amelynek igen bonyolult nemzetközi politikai vonatkozásai vannak.

A demográfia egyik legsúlyosabb megállapítása: a világ népességében állandóan növekszik az öregek száma. A belga dr. Lederer ezzel kapcsolatban utalt arra, hogy a katolikusok intézményeikben valóban a keresztény szeretet jótékony lékörét teremtik meg a gondozásukra bízott öregek körül. Egy pap, O'Doherty is foglalkozott e jelenséggel s mindenekelőtt azt kérte, ne tekintsek az öregséget valamiféle betegségnek. Az öregségre készülni kell, s az orvos szerepe sem közömbös abban, hogy az öregember simán bele tudjon illeszkedni környezetébe és a társadalomba.

A pszichológiai albizottság vitái során nagy érdeklődés kí-

sérte az írországi Szent Patrik kollégium morálteológia-profesz-szorának. Creminnek az előadását az agysebészet erkölcsi vonatko-zásairól. Végül következése ez volt: ilyen sebési beavatkozás összhangban van az erkölcsi törvénnyel, ha súlyos elmebetegség esetében, föltétlenül a betegeknek, vagy legközelebbi hozzátartozói-nak beleegyezésével alkalmazzák; ha kellően képzett szakember a legkevésbé veszedelmes módon végzi; ha mint végső megoldást és a siker reményében választják; végül ha a beteget a műtét után a megfelelő ápolásban részesítik.

Fontos előadások hangzottak el a missziós orvostudomány te-rületén is; külön érdekességük volt az „illusztrációjuk”: a kongresszus keretében rendezett kiállítás. Dr. Nolan nővér, a phila-delphiai „Medical Missionary Sisters” tagja fájdalmas problé-mát vetett föl: az afrikai népek születésszabályozását. A primiti-vek és a muzulmánok határozottan elvetik ezt a gyakorlatot — mondta — annál elterjedtebb viszont az Afrikában élő fehérek körében, akik olykor valóságos propagandát folytatnak mellette, a színes népek „fölvilágosítására”. A keresztény szemléletnek ez-zel a propagandával a nő emberi személyiségének méltóságát kell tudatosítani és a család keresztény eszményét kell meggyökerez-tetnie Afrika népeinek lelkében. (l. c.)

EGY MAGYAR FŐPAP A XIX. SZÁZAD KÉT LEHIRE-SEBB BIBOROSÁRÓL. Hazánk történetéből tudjuk, hogy az 1832-36. és az 1839-40. évi országgyűlések politikai ütközéseinek legér-zékenyebb pontja a vegyes házasságok kérdése volt. A harc nem is annyira a katolikusok és protestánsok, mint inkább a liberá-lisok és konzervatívok közt folyt. Jellemző, hogy az ellenzék ve-zérszónoka a katolikus Beöthy Ödön volt. Az ütközések közép-pontjában a reverzálisok és az úgynevezett *passiva assistentia* kér-dése állott. Az utóbbinak az volt a lényege, hogy a katolikus plé-bánosok abban az esetben, ha a protestáns vőlegény vonakodott az összes gyermekek katolikus nevelésére reverzalist adni, a tem-pломon kívül és minden szertartás nélkül egyszerűen tudomásul vették a vegyes vallású jegyeseknek két tanú jelenlétében kije-lentett házasságkötési szándékát. Bár az ily módon megkötött há-zasságok érvényességét senki sem vonta kétségbe, a protestánsok érzékenységét mégis nagyon bántotta a dolog s ezért egyre sür-getőbben kezdték követelni, hogy a vegyes házasságok reverzális nélkül és protestáns lelkész előtt is megkötethők legyenek. Az 1839-40. évi országgyűlés berekesztése után a megyegyűlések kap-ták fel a kérdést és egyes ellenzéki vármegyék annyira mentek, hogy az activa assistentiát megtagadó katolikus plébánosokat az 1647: XIV. te-re való hivatkozással minden esetben 600 forint pénzbüntetéssel sújtották.

Mivel attól lehetett tartani, hogy az 1843. évre esedékes or-szágyűlés teljesíti a protestánsok követeléseit, a bécsi kormány és a magyar püspöki kar szükségesnek látta, hogy lépéseket te-gyen XVI. Gergely pápánál abban az irányban, hogy a vegyes házasságokat egyházjogilag akkor is érvényeseknek ismerjék el, ha azokat nem a trienti forma szerint, vagyis nem az illetékes ka-tolikus plébános előtt és két tanú jelenlétében kötötték meg. A ké-nyes feladat megoldására Metternich herceg és a püspöki kar egy-

aránt Lonovics József csanádi püspököt kérte fel, aki higgadt egyéniségével, széles látókörével, gazdag és sokoldalú tudásával s nem utolsó sorban páratlan ékesszólásával már régen országos tekintélyt szerzett magának. Ő ellenvetés nélkül vállalta a kényes megbízást és oldalkanonokja, Fábry Ignác és kéttagú szolgáló személyzet kíséretében 1840 október 27-én elhagyta a birodalmi fővárost. Útja majdnem egy hónapig tartott. Az Örökváros küszöbét, a Porta del Popolót csak november 24-én lépte át. A minoriták generálsi házában vett magának lakást és azon nyomban megkezdte a tárgyalásokat, melyek az ügy bonyolultságára és kényességére való tekintettel teljes félesztendeig elhúzódtak.

Lonovics szívós kitartással teljes sikert adatott: XVI. Gergely jóváhagyta a püspöki karnak a passiva assistentia kérdésében elfoglalt álláspontját és hozzájárult a trienti forma nélkül kötött vegyes házasságok érvényességének elismeréséhez.

A siker kivívásában minden bizonnyal jelentős szerepe volt Lonovics szeretetreméltó egyéniségének és diplomáciai rátermettségének is. Akivel csak érintkezésbe jutott, mindenkire a legjobb benyomást tette. Így mindenekelőtt a pápára. XVI. Gergely mindjárt első találkozásukkor nagy szeretettel fogadta őt, külön tárgyalási napot jelölt ki számára és a tárgyalások során ismételtelen kifejezést adott iránta érzett őszinte nagyrabecsülésének és bizalmának. A búcsúkihallgatáson többször megölelte és áldását adta nemcsak rá, hanem kárpátaljára, papjaira és egész megyebeli újájára s ismételtlen sajnálkozásának adott kifejezést, hogy a felajánlott pápai trónállás méltóságát elhárította magától. Néhány nappal később pedig 85 éves anyja számára egy aranyba foglalt és merő drágakövekből készült olvasóval kedveskedett neki és egy sajátkezűleg írott levélben mondott neki igen meglehangú utolsó istenhozzádot, De ugyanúgy a tárgyalásokat vezető Lambroschini bíboros-államtitkár, Capaccini helyettes államtitkár és Brunelli prelátus is mindig megkülönböztetett tisztelettel bántak vele.

Lonovics érintkezése azonban nem szorítkozott csupán a hivatalos körökre. Már csak az ügy érdekében is fontosnak tartotta, hogy kapcsolatba kerüljön mindazokkal a tényezőkkal, melyek bárminő tekintetben befolyással bírtak az egyházpolitika irányítására; elsősorban természetesen a bíborosi testület tekintélyesebb tagjaival. Ebben a tekintetben igen jó hasznát látta gróf Lützov római osztrák követ gazdag tapasztalatainak és széleskörű összeköttetéseinek, melyek sok ajtót nyitottak meg előtte. Az ő révén jutott érintkezésbe a kor, sőt bizvást mondhatjuk, a század két legkiemelkedőbb bíborosával. Velük való találkozását így adja elő:

„2. Dec. A Követ Úr kíséretében tiszteletem tevén több Cardinalisoknál, kiket otthon találék, legnevezetesebbek közöttük Mayo és Mezzofanti. Az első legottan deák nyelven idézlett s azt olly jelesen beszéte mint az illy európai híru férjfitől várni lehetett. Kijelentém néki, hogy a Magyarhonban is érdemlett tiszteletben áll neve azon buzgó fáradozásaiért, mellyekkel több Classicusoknak rég elveszett munkáit a palimpsestekből kiirta és különösen Frentóban és Ciceróban „de Republ“ az üres helyeket ön elméjéből ügyesen és szerencsésen kipótolta, kívánván néki s magunknak azon szerencsét, hogy az előtte kitért régi iratok s könyvek rejtélyeiből a tudós világot ismét illy forma hajdani kincsek fel-

tárásával és kiadásával örvendeztesse meg. Válaszolá, hogy nem lehet nem kedves „laudari a laudato viro”, sajnálkozását jelentvén, hogy a deák nyelv Olaszországból, egykori honából származva, ma már csak a Magyarok közt talál menedékhelyet. Corvin Mátyás könyvtára jövép szöbe, emlité, hogy a Vaticana Bibliotheca annak néhány maradványaival, nevezetesen egy igen szép festményekkel kiékesített Breviariummal bir s hogy valahol egykor olvasta volna, mintha Mátyás a maga könyvtárát Vitéz János Érseknek s Janus Pannonius Pécsi Püspöknek elfoglalt könyvtáraiból gazdagította volna. Végre megmutatá tulajdon könyvtárát, melly magában igen nagy lévén, rakva van a legválogatottabb munkákkal.

A másik egy csuda férfiú, ki (a nyelvek száma nincs kitéve, de 63-ra teszik) nyelvet ért, ír és beszél. Magyar nyelven köszöntött, mellyet igen jól beszél s az előtte kedvesebb nyelvek közzé számítottának nevezett. Szólt hozzám oláhul és németül s kérésemre a chinai nyelvből s a Sancritból némely mondasokat hozott fel. Az utóbbira nézve dicsérte Kőrösi Csomának Grammatikáját. Legfőbb dicsérete az, hogy a Magyar, német, oláh és cigán nyelveket a franéz háboruban Bolognában az általa gyóntatott és vigasztalt katonáktól tanulta s hogy illyen roppant tehetsége s ismértei mellett is szerénysége határtalan. Kívánságához képezt gyakran meg fogom látogatni.

Sajnos, a későbbiekből nem derül ki, mennyiben váltotta be ígértét. Naplójában ezenkívül csak egyszer említi Mezzofanti nevét. De feljegyzése így is érdekes történeti adalék a két nagy bíboros életéhez; minden szavukon érzik a friss benyomások üdesége. — *bg.* —

BÉLAPÁTFALVA. A magyar cisztercita középkornak, a monasztikus Mária-tiszteletnek máig illatozó virágoskertje ez a Bélki sziklarengetegénél meghúzódó hortus conclusus.

Talán nincs hazánkban hely, ahol a természet és művészet, a környezet és emberi alkotás olyan végletes és mégis annyira gyöngéd harmoniában dicsérné Máriát, a természet és malaszt leányát, mint ez a palóc Názáret.

Nézem az édesanyát egyszerűséggel és méltósággal tündöklő templomot, a szentbernáti életesménynek ezt a magyar remeklést, amely ott tükröződik a falu parasztházainak mennyezős ruhát idéző fehérségében, oszloprendjüknek ritmikus nyugalmában, latin derűjében.

Ez azonban csak a külső köntös, amely alatt ott izzik a Mária részét választó lélek. A Bélháromkút néven alapított (1232) cisztercita monostor fejezi be a táj térítését, adja meg a lélek időtlen helyi formáit, majd helytáll a hitújítás és török hódoltság kemény napjaiban, részt kér a barokk ujjászületésből és máig szüntelenül ihleti a vidék parasztságának életét.

A kalastarom, ahogy a nép a monostor helyét és magát a templomot máig nevezi, a falunak szinte tisztaszobája, ünnepeinek pedig Tátorhegye. A plébániatemplom bent a faluban: igénytelen Márta a mindenes hétköznapoké. Itt főtt van azonban a vasárnapi nagymise, amely mintha máig a cisztercita konventmise ígézetét őrizné. Itt elevenedik meg a nagyhét világdrámája, itt van a fel-

támadási körmenet és a Jézus-keresés húsvét hajnalán. Itt van Nagyboldogasszony napján a búcsú, amely azonban már nemcsak a falu népéé, hanem a messze környéké is egyúttal. Az oltáron nincs kegykép: a szakrális mult, a Mária szimbólumában teljesedő ciszterci magatartás, a Boldogasszony-bűvölto magyar idő ért itt kultusszá. A liturgiában felmagasztosuló lélek: középkor és népelet archaikus egysége, testvéri hasonlatossága, a folytonosság magyar csodája ragad út meg és kötelez életre-halálra.

Hétköznap délután. A templom elhagyott, és magányos, hiszen a coventrus testvérek: a mezők parasztjai és a cementgyár munkásai most verejtékükkel, dolgos két kezükkel magasztalják az élet Urát. Ha elszomjaznak, a szentkút vizét isszák, amely vízvezetéken át jut be a faluba. Az élővizek forrása most így enyhíti meg azokat, akik a nap hevében elfáradnak, mégis belőle merítenek.

A templomban az ég cisztercita madarai, a fecskék röpködnek és bizonyára a zsolozsmát éneklük. (Vasas Péter.)

ÖSI FRESKÓK HIDEGSEGEN. Nagycenk-Hidegség! Az utas elindul az országúton, amerre a Fertő partját s a parton Hidegséget sejtí. Az utat zöldséges táblák, hagyma és paradicsomültvények szegélyezik: a hidegségiek messze földön híres kertészek. A kilátást mindenfelől erdők zárják le, csak északon vész bele a zöld minden árnyalatában játszó horizon a ködös messzeségbe: az ott a Fertő nádtengere. Jó negyedóra után az út hirtelen lejtőre fordul, előbukkan a falu, oly váratlanul, hogy az ember szinte hátrahőköl, nehogy rátaposson az első házak tetejére. A falu ugyanis a Fertő síkjából meredeken kiemelkedő partszegélyhez tapad, mint fecskefészek az ereszaljhoz.

A falu fölött a magaslaton magányosan álló templom, kívülről nem sokat mutat. Csak az látszik rajta, hogy többszörösen nagyították, és szentélyi része igen régi lehet. Amikor azután az utas végighalad a barokkizáló újabb és a csehüvegboltozatos régibb toldáson s körülnéz a szentélyben, sejtése meggyőződéssé erősödik. A szentély ma félkörben zárul, de ott, ahol a körív átmege az egyenes alaprajzú falba, világosan látszik, hogy valamikor körkápolna volt, amelynek kicsiny oltára a keletre néző apsidiolban helyezkedett el. Ennek az egykori körkápolnának és apsidiolnak mészrétegei alatt ráknézve fölbecsülhetetlen értékű ősi freskók szunnyadtak, mint a templom körüli temetőben pihenni tért festőik. A plébánia háztörténete szerint a mult század hatvanas éveiben az egyik szentélyi kép még jól kivehető volt: sisakos, lándzsás poroszlók a Golgotára kísérik az Urat, körülötte Veronika és a síró asszonyok. Stornó Ferenc, a híres soproni műtörténész és restaurátor vázlatokat is készített róla, de később beme-szelték maradványait s lassan meg is feledkeztek róla. A feltárás csak 1949-ben indult meg. Először Szentiványi Endre szabadította elő a mész alól az apsidiol festményének egy részét, majd 1951-ben Bartha László bányászta elő annak további részeit és az egykori körkápolna falainak még megmenthető képtörödékeit. A szakörök fölfigyeltek az eseményre, de a közönség szélesebb rétegei nem igen vettek róla tudomást. Pedig ezek a képek legré-gibb és egyben legnagyobb felületű emlékei Árpád-kori festészetünknek.

Az apszidiol képe egységes kompozíció: palmetta-sor keret fölött oszlopokon nyugvó (természetesen festett, nem faragott) félköríves, román árkádok alatt az apostolok sorakoznak. Kezükben könyv, az árkádokra írva a nevük. Valamikor megvoltak valamennyien, hatan-hatan a lőrés-szerű ablaktól jobbra és balra. A későbbi korok barbár alakító szenvedélye azonban a szélsőket részben vagy egészben eltávolította. Teljes fölrata már egynek sincs meg, de a töredékek kiegészítése nem nehéz: ... TOLM...US, P. ULUS — Bartolomeus, Paulus, stb. Az árkádok között apró, sátor tetős tornyocskák látszanak. Ezek is támogatják a föltevést: az egykori festő a mennyei Jeruzsálemet akarta a jámbor hívők szeme elé idézni. De még ezzel nincs vége a képnek: az árkádok fölött, a kissé nyomott boltozatú mennyezetet mandorlába* foglalt trónon ül Krisztus, körülötte az evangélisták jelképei. Az egész kompozíción az oxidvörös árnyalatai uralkodnak, azután az okker és a malachitöld.

Az apszidioltól délre eső félkörös falon egy másik nagyméretű kép: Krisztus az Olajfák-hegyén, előtte az angyal, körülötte alvó apostolok. Az északi oldalon már csak kisebb töredéket lehetett megmenteni a főttebb említett keresztúti jelenetből. A kép ott rejtőzik a mészalatt, de a vakolat annyira megrongálódott, hogy érintésre mindenestül lehull.

Mikorra tehető ezeknek a festményeknek az eredete? Irások emlékei hiányában következtetésekre vagyunk utalva. Hogy a századok során nyugodtan mehetünk visszafelé, arra sok bizonyíték bátorít. Az egykor apró halászfalu neve igen korai oklevelekben előfordul: 1274-ben Hydegysyd, 1236-ban Hydegsest, Hydegسد, alakban. De már előbb is lakott terület volt; a honfoglalás előtt ez a táj alkotta Nagy Károly birodalmának keleti bástyáját. Az ásók nyomán római emlékek is kerültek felszínre. A Fertő partján Sopron felé futó országút már a rómaiak korában fontos útvonal volt, amelyre a nagyeceni castrum előretolt őrtornyai ügyeltek a magasból. Nem lehetetlen, hogy annak idején a körtemplomot egy ilyen római őrtoronyból alakították — talán még a Karolingok idejében — az apszidiol hozzáépítésével. A szentély legrégebb külső falát ugyanis eddig még meg nem határozott eredetű kövekből építették. Az bizonyos, hogy a közelben sehol sem található hozzá hasonló kőzet. A Római Birodalom megtehetné, hogy őrtornyait messziről ideszállított kövekből építtesse, de egy kicsiny halászfalu nem. Az apszidiol festményei, ha primitív vonásokkal is, de a román-kori francia miniaturák levegőjét lehelik, az árkádok íve is román jellegű. Amikor a keletre tekintő ablakot gót stílusban csúcsívesre alakították, a festett árkádok egy részét lefaragták: tehát a festmény akkor már régen a falon állott. A mandorlába foglalt, evangelistaszimbólumos Krisztus-ábrázolás is a román kor végére utal, bár előbb is ismerték. Mindent összevetve a 12 századra, de talán még korábbra is tehetjük a festés időpontját. Valamivel későbbinek — a 13 századból valónak — látszik a másik két kép. Az Olajfák hegyének jelenete némileg emlékeztet a merev vonalú bizánci mozaikokra. De az is lehet, hogy a falusi mester ereje egyszerűen nem futott

* Mandulaformájú ékítmény, főként gótszerű ajtó, ablakok felett.

különbre, amint az apsidiol építője sem tudta boltozatát félkör-ívre kerekíteni.

A kicsiny, hétszáz lelket sem számláló község nagy anyagi áldozatokat hoz, hogy templomát a megkerült kincsek méltó keretévé alakítsa. Az utóbbi évek folyamán nemcsak a freskókat tárták föl, hanem új áldoztató rácsot, ambószerű szőszéket, az idén pedig modern, de a környezetbe jól beleilleszkedő vörösmárvány oltárt készítettek, az oltár mögötti gótikus ablak zavaró fényét pedig művészi mozaikkal, Mattioni Eszter Szent Andrásával zárták el. Legközelebb a szentély falát szeretnék olyan festéssel díszíteni, amelyben stílusosan foglalnak majd helyet a foltárt freskók. (Lőrincz Imre.)

OCEANIA ELSŐ SZENTJE. 1954 júniusában XII. Pius pápa öt boldogot kanonizált, köztük — az általánosan ismert Savio Dommonkos mellett — Oceánia első szentjét és vértanúját, Pierre Chanelt.

1803-ban született; papi pályára lépett s már seminarista korában egyre azzal a gondolattal foglalkozott, hogy hittérítő lesz. Előbb Ambérieu-ben káplánkodott, majd plébános lett Crozet-ban; itt jutott tudomására, hogy a belley-i egyházmegyében új kongregáció alakult a Szűzanya tiszteletére; nyomban kérte s el is nyerte főlvételét. A pápa hamarosan jóváhagyta az új rendet s rábizta a nyugat-óceániai szigetvilág evangelizálását.

Pierre Chanel magas, sovány, csontos férfi volt, de igen szelíd s inkább félénk; szívesen húzódott meg a háttérben, de ha sor került rá, sosem riadt meg a felelősség vállalásától. A rend alapítója rövidesen megtette őt a belley-i szeminárium vezetőjének, majd 1837-ben az első oceániai mariánus misszió élére állította. Chanel atya útrakelt Futuna szigetére. Itt csakhamar kieleződtek az ellentéték közte és a bennszülöttek közt. Nem személyi ténen, hiszen Niuliki király szívesen elbeszélgetett a katolikus pappal s nem egyszer kijelentette: „A te vallásod szép. Annak, aki kívánja, szép dolog lehet katolikusnak lenni.” Ő maga azonban ragaszkodott pogányságához s a bennszülöttek tekintélyesebbjeivel együtt azt vallotta: „A te vallásod tönkreteszi a miénket”. S megindultak az üldözések. Ültetvényeit éjszakánként elpusztították s állandó zaklatásaikkal rá akarták kényszeríteni a sziget elhagyására. Ő azonban békén tűrte a háborgatásokat és csak annál odaadóbban foglalkozott hitűjoneival, akik közt a leghuzgóbbak egyike épp a király fia, Meitala volt.

Niuliki kiadta a rendeletet: „Meg kell ölni a papot, hogy válása is elpusztuljon”. Chanel atya nyugodtan fogadta a hírt, melyet a katekumenek közöltek vele, s egyáltalán nem gondolt menekülésre.

1841 április 28-án egyedül dolgozgatott kertjében, amikor egy csapat bennszülött kereste föl s egyikük, Filitka, vizet kért tőle, hogy kimossa társa, Musumusu sebeit. A pap azonnal bement a kunyhójába, hogy vizet hozzon. A bennszülöttek utána tódultak s nekiláttak szállása kifosztásának. De nem ez volt a céljuk; Musumusu rájuk kiáltott: „Mire vártok? Mért nem ölitek már meg?” Erre Filitka rávetette magát s egy másik csatabárdjával fejbesújtotta. Chanel atya védekezőleg emelte föl kezét; egy do-

ronggal arcába vágta, aztán a csatabárd másodszor is lecsapott. „Malie fouai” — mondta, „jól van”; összerogyott s várta a kegyelemelőfést; de a támadók otthagyták, nehogy elszalasszák a kunyhóban talált gyarló zsákmányt. Két hitűjone sietett a haladóklo segítségére de az csak ennyit mondott nekik: „Malie fouai loku mate”, „a halál nagy jó számomra”; erre elfutottak s magára hagyták őt Musumusuval. Ez egy bárdot talált a kunyhóban, azzal végre megölte a szerencsétlen papot, lerángatta róla a véres reverendát és otthagya. Később két asszony megmosta és fölgravatolta a holttestet. Délután Niuliki eltemette, majd szétromboltatta a kunyhót, abban a meggyőződésben, hogy ezzel a kereszténység utolsó nyomát is eltüntette a szigetről.

S ma, százegynéhány évvel Chanel atya halála után Wallis és Futuna apostoli vikáriusa, aki Futuna vértanújának szenttéavatására érkezett Rómába, virágzó keresztény életről számol be Óceánia e távoli vidékén. Futuna lakóinak száma mintegy kétezer. A szigeten semmiféle állami hivatalnak nem él. Az utolsó ötven év folyamán mindössze egy büntény fordult elő: egy férfi — nem éppen minden ok nélkül — úgy elverte a feleségét, hogy az rövidesen behalt. Ujság, rádió nincs. A hely fölött, ahol Chanel atya vére folyt, ma templom áll, kókuszültetvények közt, nyolctíz napi hajóútra Ausztráliától. A part itt kikötésre alkalmatlan; a helyet — Poi a neve — a sziget másik oldaláról is csak nehezen négy-öt órai lovaglással lehet megközelíteni. Ötven év alatt nem is volt több nevezetes látogatója, mint négy, legfőliebb őt. Közük Redwood érsek; a nyílt tengeren horgonyzó hajóról csónakon közelítette meg a szigetet s mikor partra szállt, egyedlen élő lelket sem látott. Egyedül ment a kápolnához, benyitott s magányosan imádkozott a szent hajdani vértanúságának helyén.

A szigetnek se stratégiai, se kereskedelmi jelentősége nincs. Valósággal kívül él a világon. „Mintha egy maroknyi középkori kereszténység tévedt volna a huszadik századba” — mondja róla Poncet apostoli vikárius. „Keresztényeink boldogan élnek. A szigetet nem érintette a kultúra, háborítatlan, ősi frissességét máig megőrizte. És lakói még ismerik a keresztény élet örömeit”. (l. c.)

A SZEMLELŐDŐ ÉLET iránt egyre mélyebb érdeklődés nyilvánul meg az Egyesült Államokban; ez az érdeklődés az észak-amerikai katolikus élet egyik legfigyelemreméltóbb vonása napjainkban. A trappista apácáknak egy, a vizitációs nővéreknek hat, a domonkos nővéreknek tíz, a klarisszáknak huszonhat, a kármelita nővéreknek negyvenhat kolostoruk van; az utóbbiak közül negyvenkettő Lisieuxi Szent Teréz halála óta alakult. A szigorú szemlélődő életet élő férfirendek közül a trappisták páratlan föllendülése a legérdekesebb. Száznegyven éve élnek trappisták Amerikában; az első amerikai születésű mintegy ötven éve lépett a rendbe. 1944-ben három házuk volt: Gethsémani (Kentuckyban), New-Melleray (Iowában) és Notre Dame de la Vallée (Rhode-Island-en). 1944-től, azaz tíz év alatt a kolostorok száma tízre szaporodott; Gethsémaniból négy új ház települt. New-Melleray tavaly alapított újat Missouriban. Ma az egész világon összesen 775 trappista novicius van, ebből 350, majd a fele Amerikában.

1935-ben Frederick Dunne, az első amerikai születésű trap-

pista lett a Gethsémani kolostor apátja, — sorrendben az ötödik. Ekkor hetvenöt szerzetes élt a házban. Ez a szám kilenc év alatt megduplázódott, 145-re emelkedett; akkor a kolostor egy rajt bocsátott ki Georgia államba; ettől kezdve átlag minden második esztendőre esik egy-egy új házalapítás. Az utolsó nyolc évben az anyaház 125 szerzetest bocsátott ki, s ma is kétszázhetvenen élnek benne, ami azt jelenti, hogy nyolc év alatt 250 taggal szaporodott a rend.

Vannak, akik 25 éves koruk után jelentkeznek. Volt egy 65 éves jelentkező, aki nemrégiben, 85 esztendőskorában halt meg a rend kötelékében. Jelenleg mindössze kilenc rendtag, idősebb hetven évesnél. Sokan egészen fiatalon kériek fölvételmüket. A Gethsémani szerzetesei közül 25 konvertita, 31 más rendekből jött, többen előzőleg világi papok voltak. 116-nak főiskolai vagy egyetemi végzettsége van. Többen katolikus egyetemekről jönnek, mások a Harward, Yale, Princeton, Columbia egyetemről, Oxfordból és Cambridgeből.

Természetesen nem minden jelentkezőt vesznek föl: általában a jelentkezőknek mintegy ötven százalékát; s a fölvetteknek általában hatvan százalékát tart ki végleg elhatározása mellett. A legkülönbözőbb fajú szerzetesek élnek együtt, s mintegy harminc nemzetiség képviselői: brazilok, kubaiak, hawaiiak, fülöpszigetiak, japánok, luxemburgiak, németek, írek, kanadaiak, s egy konvertita izraelita. Köztük ötven hadviselt, volt magasrangú és sokszorosan kitüntetett katonák; vannak ott mérnökök, építésszakemberek, ügyvédek, orvosok, egyetemi tanárok és sportklubok volt vezetői.

Mi vezeti ezeket az embereket a kolostorba? Egy alkalommal egy volt pilótaezredes, a tőzsde és a New-York Klub tagja kérte fölvételmét. Harminc éves volt, évi 20.000 dollár jövedelemmel. Közölték vele, mi mindenről kell lemondania, s milyen szigorú életet kell élnie a rendben, aztán megkérdezték: „Még mindig be akar lépni?” Bólintott. „Igen. Mindent oda akarok adni Jézusnak“.

Egy huszonöt év körüli fiatalember, a General Motors nagyfiatizetű alkalmazottja, néhány napos lelkigyakorlatra kereste föl a kolostort. Az első napon azt mondta egyik társának: „Az aztán biztos, hogy nekem itt semmi keresnivalóm“. A másodikikon: „Azért, ha meggondolom, nem is olyan rossz“. És a harmadikon: „Beszélni fogok az apáttal“. A negyedikon pedig valóban fölkereste az újoncemestert. Az részletesen ismertette előtte a rend szabályait és a kolostor napirendjét, „Itt nem arról van szó — mondta neki — hogy 95 vagy 99 vagy 99 és fél százalékig adjuk magunkat Jézusnak. Itt teljes, száz százalékos áldozat kell“. A fiatalember így felelt: „Ezt akarom: mindent odaadni, száz százalékig, egészen. Hat hónap múlva visszajövök“. Elintézte dolgait a világban és hat hónap múlva belépett a kolostorba.

Egy nagyteltségű, ragyogó jövő előtt álló fiatalembertől megkérdezték, amikor fölvetelmére jelentkezett: „A te korodban, a te tehetségeddel ugyan mi készítenek arra, hogy trappista légy. Azt felelte: „Azért jöttem, hogy megtaláljam itt Jézust“.

Ezek a fiatalok nem alkudoznak, nem akarnak könnyen élni, nem kívánják a szabályok enyhítését. Bár a modern élet légkörében nőttek föl, lélekben nem puhultak el: mindent föl akarnak áldozni. És minden hátsó gondolat, minden különösebb beesvagy

nélkül. S ennek a lelki mozgalomnak éppen ez a legmegkapóbb vonása: még papságuk lehetőségét is föláldozzák s beérik vele. hogy mint egyszerű testvérek éljenek a rendi közösségben. A trappista monostor életének középpontja a szentmise és a közös kórus. A kórusbeli szerzetesek fehér ruhát hordanak, a testvérek barnát. A Gethsémani kolostor 270 szerzetese közül 142 egyszerű konversus frater, és csak 128 a fölszentelt karbeli pap. 150 noviciusuk van: a többség — kilencven — testvér-újonc, köztük 35 egyetemet végzett, diplomás ember.

„A mi monostori életünk egyik legfonosabb tényezője a teljes csend — írja a trappista James Fox, a Gethsémani szerzetese, akinek cikkéből a föntieket vettük. — A csend nemcsak penitencia és nemcsak fölvett szokás. Hanem légkör is, környezet, melyben a szerzetes mintegy magába lélel Krisztust. Mert a mi lelkiségünk lényegét ebben a két szóban lehet összefoglalni: Megtalálni Jézust. Erre vezetjük szerzeteseinket: hogy állandó kapcsolatban legyenek Jézussal, birtokolják Jézust, és Jézus is birtokolja őket, teljesen, száz százalékig. Így, magunkat elfeledve, magunkról lemondva leszünk valóban krisztocentrikusak, s elmondhatjuk Szent Pállal: élek én, de már nem én, hanem Krisztus az, aki énbennem él“. (yy)

EGY ESZTENDEJE halt meg Laczkó Géza, a századeleji magyar irodalom egyik halkszavú reprezentánsa. Sokak előtt talán ismeretlen ez a név, hiszen Laczkó sohasem tartozott a népszerű írók közé, sohasem voltak kirobbanó sikerei, csak egy szűkebb kör ismerte tehetségét és széles, átfogó tudását. Az osztatlan írói siker sohasem jutott osztályrészéül, de talán kárpótolhatta őt haladó szellemű íróink és kritikusaink elismerése. Ez előtt a kör előtt, amelyet írói és tanár-társai alkottak, virágozott ki néhány évtizedes művészi pályája. Egyéni hangú kritikai munkássága és páratlan műgondnal csiszolt elbeszélő prózája joggal érdemelte ki a kortársak megbecsülését.

Az első és leggyakoribb kép, amelyet rajzoltak róla, könnyed, választékos íróművészre utal, hajlékonysága és csipős szellemessége a legnagyobb francia mesterekre emlékezteti az embert. Sajnos, hosszú éveken keresztül csak ezt a bélyeget viseli magán. Dicsérik remek archaizáló képességét, azt a játszi könnyedséget, amellyel a legnehezebb nyelvi problémákat is megoldja; dicsérik leírásainak hangulati gazdagságát, hiszem a kor, amelyet keretül választ, teljes egészében megjelenik az olvasó előtt, de ezek a vonások korántsem merítik ki írói színeit. A szellemes és csipkelődő hang sokszor elhalkul és finom bensőséges lírává alakul át. Mennyi szín és humánium rejlik benne, ha írói magányába vonulva lemálnak róla az impassibilité szabályai. A természet ölen, mintha teljesen elvesztené mesterkélttségét, közvetlenül, a bölcselkedő ember mély regiszterein szólal meg. A fenyők között muzsikáló szél, az erdei málna, a zeg-zugos utak és vizesések mind feloldói ennek a hangnak. S az író, aki különben az egyszerű érzelmeket is leplezi, „szent, Istennel töltött nyugalom lepi el“ és egyszerűben megnyitja lelkének zsilipjeit. A magányos kápolnák, az ütszéli keresztiek és Mária-szobrok látogatója lesz s most már attól sem fél, hogy írói attitűdjét megzavarják ezek a belülről támadt

erzések. Már a háború szörnyű forgatagában megvallja hitét, pedig ekkor közöny és fásultság keríti hatalmába az egész emberiséget: „Tornyaim állanak, a Hit és a Magyarország.”

Laczkó a lelkiismeretes írók közé tartozik, hivatását a középkori mesterek átélésével vállalja. Sohasem nyugszik meg, állandóan hajtja valamilyen erő, alkotnia kell „gyérült foggal, gyérült fantáziával, hulló hajjal és hulló ábrándokkal.” Elni sincs ideje, nem engedheti, hogy a magánember fölébe kerekedjék az írónak, nehogy „kidobálja az élet süllyedő léghajójából a megírásra váró emlékeket.”

A férfikor delén újjáélt egész életét és az emlékezés színes világában újból kifejezésre jut régi, gyermekkori hite. „Gyermekkorom elsüllyedt világából, a dunántúli kis templomból ó-Mária ének zsolozsmázik föl, a feszületről a Megváltó földre hajtott, szenvedő dicsősége sír mosolyogva felém... Katolikus vagyok, a Pantheon szentélyében hatalmas kereszt ragyog, mert összehasonlító Szellemem úgy találja, hogy ez a legköltőibb vallás.”

Laczkó Gézának sokat köszönhet a magyar olvasóközönség. Evtizedeken át közvetítője volt a magyar kulturának és nemcsak vállalta, hanem becsülettel be is töltötte ezt a küldetést. Születésének hetvenedik évfordulóján némán hajtjuk meg előtte az elismerés zászlaját. (Szeghalmi Elemér.)

ESZAK „IGAZMONDÓI”. Amikor a múlt század nyolcvanas éveiben August Strindberg a romantikus idealizmus és az akadémikus klasszicizmus után meghirdette az irodalmi „igazmondás” programját, úgy fogadták, mint egy szabadítót. Ő és lázadó társai elsősorban a valóság hamis ábrázolása ellen keltek harcba; s kétségtelen, hogy „becsületességüknek” köszönhet egyet-mást a mai világ. De ugyanakkor az is kétségtelen, hogy ez a „becsületesség” korlátolt és egyoldalú volt, s éppen ezért több szempontból káros is. A dolog már magánál Strindbergnél fölűnik. Elgondolkoztató, hogy róla, aki oly szívesen nevezte magát „igazmondónak”, egykori barátja s később ellenfele, Werner von Heidenstam kerekén kijelenti, hogy „ő a svéd irodalom legnagyobb hazugja”. A vád kemény s részben nyilván a rivális indulata sugallta; mégis különös azonban, hogy Heidenstam, akinek mégiscsak volt kritikai érzéke, éppen az ellenkezőjét állapítsa Strindbergről annak, amit maga Strindberg a maga legfőbb törekvésének és jellemzőjének vall.

Érdekes kérdés ez, melyre hamarosan választ kapunk, ha elolvassuk azt a három kötetet, amely Strindberg tíz kötetre tervezett levelezéséből nemrégiben megjelent. (E három kötet az 1858-tól 1883-ig terjedő anyagot közli.) Afelől nem lehet kétség, hogy a levelekben híven megnyilatkozik írójuk mindenkori meggyőződése; meglepő viszont, mennyire csak egyik oldalát látja a valóságnak. Szándékosan vagy önkéntelenül, de mindenképpen elferdít egyes tényeket, szertelenül megnagyítja azt, ami vele kapcsolatos, embertársainak viszont jóformán csak annyiban tulajdonít értéket, amennyiben övele valaminő viszonyban állnak. Szenvedélyes állításai mihamar a saját szemében is jelentőségüket veszítik, sőt nem egyszer előfordul, hogy egy-egy „igazmondásnak” éppen az ellenkezője lesz rövidesen újabb „igazmondás”. Így vált-

ja föl föltétlen anarchizmusát és reformszocializmusát a Nietzsche-vel való megismerkedés után az arisztokratizmus; így lép a hetvenes évek olykor már-már eszelős káromlásainak helyébe a „Kék Könyvek”-ben bizonyos vallásos megindultság. Ha e levelek írója „igazmondó” volt, mindenestre nagyon szubjektív módon volt az.

És hogyan állunk ma Strindberg utódaival? Ha az „igazmondás” és „becsületesség” mai északi irodalmi igényeit összehasonlítjuk Strindbergéivel: sokkal radikálisabbnak látjuk őket. Strindberg sosem ment el odáig a „becsületesség” terén, hogy önmagát mintegy meggyalázta volna. Csak nemrégiben bukkantak rá életrajzi regényének, „A szolgáló fiú”-nak korrekture-iveire; azt a részletet, melyben valaminő alantas tettel vádolta magát, utóbb a korrektureában kihúzta, úgy hogy ez a szakasz sosem jelent meg nyomtatásban. S noha Strindberg „nyíltsága” korántsem független atheizmusától, a mai északi „igazmondók” pedig többnyire afféle oxfordiánus-keresztény életgyónásokra vállalkoznak: vitáhatatlan, hogy önvádjaik sokkal leplezetlenebbek, mint aminőkre Strindberg valaha is gondolt. Strindberg, mint maga mondta, sosem tudta levelezni veszületett szégyenérzését, míg a mai írók nemcsak magukat, hanem környezetüket is szinte meztelenül látják és ábrázolják.

Napjainkban a hetvenéves Sven Lidmant tartják Észak legfőbb igazmondójának. Emlékiratainak két kötete jelent meg eddig, nagy föltűnést, vitákat, érdeklődést keltettek s bírálói megállapították: svéd szerző még soha ilyen messzire nem merészkedett az önleplezésben. Főtémája a nemiség, s ennek útjait — kétségkívül Freud, Gide, sőt Rousseau és Stendhal hatása alatt — olyan könyörtelen elfökéltséggel követi nyomon, amelyet semmiféle tapintat vagy tekintet nem mérsékel. A vallomástétel valóságos fanatizmusa vegyül itt cinizmussal és exhibicionizmussal. A svéd kritika, főként azért a szinte tüntető kitarulkozásért rója meg.

Bizonyos, hogy az önleplezés e szepvedőlye — mely Lidman szavai szerint végülis „a kloákába torkollik”, következetesebb a strindbergi önkímélésnél, de hatásában ugyanakkor rombolóbb is. Lidman nem veszi tudomásul, hogy annak a természetes szégyenérzésnek, melyről Pál apostol beszél, nagyon is komoly értéke van az ember szellemi életében, és korántsem szabad holmi kényeskedő prűderiával összetévesztenünk. És noha kereszténynek mondja magát, elvetendőnek minősíti mindazt, ami a teljes „nyíltságot” bármiként is korlátozza. S ebben nem áll egyedül, hiszen akadtak ismertetői, akik „tisztának” minősítették határozottan pornográf jellegű részlet-rajzait is, azzal a megjegyzéssel, hogy bennük Lidman a „becsületesség”, „nyíltság” követelményének tesz eleget.

Mégis egyre nyilvánvalóbb lesz hogy az „igazmondás” igénye erős revízióra szorul. Ennek a svéd irodalmi közvéleményben mind határozottabb nézetnek adott hangot legutóbb a költő Harry Martison — a fizennyolc akadémikus egyike — amikor rádióelőadásában azt mondta, a radikális „becsületesség” oka nem egyszer a valódi élmény és mélység hiánya. (R. B.)

Felelős kiadó: Sík Sándor

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

Sz. T. Hogy mikor vált hivatalosan ünneppé a Mindenszentek Napja, azt nem tudjuk, de annyi bizonyos, hogy már a negyedik században a görög egyház minden vértanúnak ünnepét megülte, Pünkösöd utáni első vasárnapon. A latin egyházban 610-ben IV. Bonifác pápa a híres pogány Pantheonból keresztény templomot szentelt, éspedig az összes vértanúk tiszteletére; ennek a templomnak búcsúja volt november elsején. Jámbor Lajos idejében az egész világon elterjedt a Mindenszentek ünnepének megülése. Ma az Egyház nagy ünnepei közé tartozik, amelyet vigília előz meg és oktáva követ.

Lelki olvasmányok. Véleményünk szerint nem helyes feltenni a kérdést: pótolja-e a lelki olvasmány a lelki vezetőt. Vannak a lelki életnek olyan útjai és vannak olyan egyéniségek, amelyeknél és akiknél semmi más nem pótolja a lelki vezetőt. Általában azt mondhatjuk, mindenkinek hasznos a lelki vezető, mint ahogy földi tudományokban is szerfelett jó, ha szakember és tudós mellett indul neki valaki a tudományág megismerésének. Hasznos ez akkor is, ha valaki egészen magasra tör, és ha meg is vannak benne a képességek, hogy magasra hatoljon, a lángelméket is egyszerű tanítók oktatják az elemi ismeretekre.

A jó lelki olvasmány akkor is nélkülözhetetlen, ha valaki lelki vezető irányítása alatt igyekszik előrehaladni. A jó vezetés egyik hathatós eszköze a jó könyv és olvasmány. Amint az egyik aszketikus író mondja: „a lelki könyv nem egyéb, mint írott lelki vezetés.” Ami azt a kérdést illeti, mely könyvek tekinthetők lelki olvasmányoknak, a következőkben foglaljuk össze véleményünket. Kétféle lelki olvasmányt kell megkülönböztetni: első és másodrendűt. Elsőrendűnek nevezhetjük azokat a lelki olvasmányokat, amelyek közvetlen célja a lélek tápláléka, vezetése, nevelése. Másodrendű minden könyv, amiből erkölcsileg hasznos tanulságokat lehet levonni.

Az elsőrendű lelki olvasmányok között természetesen a Szentírást, abban is az Újszövetséget illeti meg az első hely. Nem csupán azért, mert ott megtaláljuk Krisztus Urunk példáját és tanítását, hanem azért is, mert mint sok jámbor lélek tanítja, az isteni Mester minden cselekedete és szava kegyelmet közöl. Szorosan kapcsolódik a négy evangéliumhoz az Apostolok Cselekedetei és az apostoli levelek. Az Apostolok Cselekedeteit egyesek a Szentlélek evangéliumának szokták nevezni. Valóban kegyelmeket közvetít ennek is minden szava.

Az őszövetségi könyvek közül Lacordaire szavaival élve: őseink imádságoskönyvét, a zsoltárok könyvét kell első helyre tenni. Használhatóak a bölcselkedő könyvek is. A történeti és prófétai könyvek olvasásához ajánlatos előtanulmány, vagy szakember vezetése.

A Szentírás után következnek a szentek életleírásai és művei. Amíg a Szentírás az alapot adja meg, a szentek életében és írásaiban megtaláljuk az egyes lelki ösvények, utak, igazságok részletesebb kidolgozását és alkalmazását. Szorgalmas keresés révén csakhamar rábukkanunk azokra a szentekre, akik mintegy kézenfognak bennünket és vezetnek a lelki életben. Nélkülözhetet-

len a középkor nagy lelki olvasmánya: Krisztus követése és az ujkoré: a Filótea.

A magunk részéről nagyon ajánljuk önnek a másodrendű lelki olvasmányok: egyházi és világi történelemkönyvek, lélektani és társadalomtudományi, természetű és néprajzi tanulmányok olvasását is, nemkevésbé a nagy költőket és jó regényeket is. Ha elmélkedve olvassa ezeket, még a hiányosságajkból és tévedéseikből is meríthet. Az a fontos, hogy kellő kritikával és amiben gyöngének érzi magát, megfelelő szakember eligazításai alapján olvasson.

Dr. I. L. Bpest. Nem tudunk ilyen keresztyén erkölcsi parancsról, hogy haldoklóhoz papot hívatni a hozzátartozók joga és kötelessége csupán. Sőt azt kell mondanunk, sokszor nagyobb lehet e téren a felelőssége a nem közvetlen hozzátartozóknak. A családtagokat sokszor annyira lesújtja a csapás és a halál közeledő árnyéka, hogy a legegyszerűbb és legkézenfekvőbb dolgokra sem gondolnak. Aki higgadtabb és eszébe jut, hogy a haldoklót el kell látni az útravalóval, annak kötelessége felhívni a hozzátartozók figyelmét rá és ha látja, hogy nem tudnak intézkedni, magának kell mennie vagy üzennie papért, ha csak egy módja van rá, vagy elfogadható indokok nem akadályozzák meg. Az aztán már más kérdés, hogy önt nem értesítették a beteg állapotáról kellő időben és megnyugtatták, hogy papot hívnak. Ez menti fel önt a lelkiismerete előtt, nem pedig az, hogy nem közvetlen hozzátartozó.

F. K. A Li Gi Kínának egyik ősi könyve; a szokásokat jegyzi fel; a legfölségesebb Istennek való áldozattól kezdve az élet minden helyzetére utasítást ad az ősi szokásokat illetőleg. (Melléje sorakozik még négy klasszikus könyv: az Okmányok könyve, az Énekek könyve, a Változások könyve, és a Tavasz és Ősz Annalesek.) A könyv alap gondolata, hogy amint az ember gondolatai utat keresnek belülről kifelé, és ezzel az életet formálják, úgy a külső magatartás, a cselekvések megszokása, de még a ruha és a mozdulatok is visszahatnak belsőnkre. A szokások gondos ápolása fontos eszköze volt a konfucianus nevelési rendszernek, mert, — mondották — a törvény megfélemlítés útján teremt engedelmisséget, a szokás pedig kölesönösségen, tehát egy bizonyos szociális egymáshozkötődésen alapul. A magasabbrendűsége törekvő ember önként vállalja ezeket a szokásokat, mert a kínai etika fogalmazása nem az, hogy „tedd vagy ne tedd“ hanem „a nemes ember így és így cselekszik.“